

RAZVOJ JEZIKA

INDOEVROPSKI PRAJEZIK

Znanstveniki mislijo, da imajo vsi evropski jeziki enakega prednika - Indoevropski prajezik. Govorili naj bi ga sredi 3. tisočletja pr. n. st. na območju od Karpatov do notranjosti Azije. Iz tega jezika naj bi se razvili torej skoraj vsi evropski jeziki razen ugrofinskih (finščina, madžarščina), tatarskih (turščina) in predindoevropskih (baskovščina), ki se imenujejo neindoevropski jeziki. Indoevropski prajezik se deli na KENTUMSKO in SATEMSKO skupino.

KENTUMSKA SKUPINA:

Kentumska ali zahodna skupina izgovarja številko 100 s prvo črko K ali H. Sem spadajo germanski, keltski, romanski in grški jeziki.

SATEMSKA SKUPINA:

Satemska ali vzhodna skupina izgovarja številko 100 s prvo črko S ali Š. Sem spadajo vzhodni, zahodni in južni slovanski jeziki ter indijski, iranski, armenski, baltski in albanski jeziki.

ZANČILNOSTI PRASLOVANŠČINE:

Iz praslovanščine (2. in 3. st. našega štetja) izhajajo slovanski jeziki. Njeno območje je bilo med Baltiskim in Črnim morjem med Dnjeprom, Dnjestrom in Vislo. Glasoslovje pri praslovanščini ima naslednje lastnosti, ki so jih nekateri slovanski jeziki obdržali, slovenščina pa ne:

- trd in mehčan izgovor samoglasnikov (l - l')
- zakon o odprtih zlogih; vsak zlog se je moral končati na samoglasnik; veljalo tudi v stari cerkveni slovanščini
- nekateri fonemi, ki jih slovenščina nima (jor, jer, dolgi e -jat, ...)
- dva različna I: i - mehki; y - trdi
- nosna samoglasnika: e in o (peta, roka)

SLOVANSKI JEZIKI:

Slovanski jeziki izhajajo iz praslovanščine. Delijo se na tri skupine:

- VZHODNA (ruski, beloruski, ukrajinski)
- ZAHODNA (poljski, češki, slovaški, lužiškosrbski)
- JUŽNA (slovenski, srbohrvaški, makedonski, bolgarski)

ŽIVI IN MRTVI JEZIKI

Danes poznamo okoli 100 000 jezikov, vendar je živih le okoli 4000. Od mrtvih jezikov poznamo predvsem latinski in starogrški jezik. Mrtvi jezik je tudi stara cerkvena slovanščina. Mrtvi jeziki so bili osnova današnjim živim jezikom.

ZGODOVINA SLOVENSKEGA JEZIKA

STARA CERKVENA SLOVANŠČINA

To je jezik v katerem sta duhovnika Ciril in Metod napisala prve slovenske knjige (okoli leta 860). V ta jezik sta prevedla najpomembnejše evangelije za svoj poklic. Za zapis sta izumila novo pisavo - GLAGOLICO (glagolati - govoriti). Kasneje glagolico zamenja cirilica (po bratu Cirilu). Najstarejši ohranjeni zapisi so Zografski evangeliji, ki so shranjeni na otoku Atosu. Slavisti (Kopitar, Miklošič, Vatroslav Jadić) so se veliko prepirali kateremu jeziku je najbolj podobna Stara cerkvena slovanščina, saj so omenjali tudi jezik panonskih Slovencev, Staro slovenski jezik, jezik makedonskih Slovanov.

BRIŽINSKI SPOMENIKI

Nastali so v 10. stoletju, našli pa so jih v Freisingu (Brizin) v Zborniku srednjeveških latinskih rokopisov. Spomeniki obsegajo troje zapisov: 1. in 3. sta obrazec splošne spovedi, 2. pa je pridiga o grehu in pokori. Jezik v njih je v bistvu že samostojen, a ne vsebuje narečij in tujk. Prvi jih je izdal Jernej Kopitar leta 1836 v knjigi GLAGOLITA CLOZIANUS.

SLOVENSKI PISANI JEZIK V SREDNJEM VEKU

V tem obdobju se začenjajo prvi zapisi v Slovenskem jeziku. Pisci teh tekstov so bili v glavnem tuji menihi (Nemški, Češki). Vsi ti zapisi so obrednega in poučnega značaja. Obliko tekstov so določili z vsebino, pomemben pa je tudi slog in jezik ter seveda tudi to, da so to edine priče o razvoju Slovenskega jezika v Srednjem veku. Iz tega obdobja so se ohranili Brižinski spomeniki, Rateški, Stiški, Starogorski rokopisi.

NASTANEK SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA V SREDNJEM VEKU

To je v času vzpona protestantizma (Martin Luthr). Pri nas so protestantizem zatrli še preden je sploh prišel do izraza. Leta 1550 je Primož Trubar izdal prvi slovenski knjigi (KATEKIZEM in ABECEDNIK). S tem je osnoval slovenski knjižni jezik. Protestantski pisci so napisali precej knjig, med njimi predvsem Dalmatinov prevod svetega pisma in Bohoričeva slovnica slovenskega jezika (ZIMSKE URICE). V tem času protestantizem že ugaša, zato morajo vsi protestantje iz Ljubljane, in povrne se krščanstvo, v času katerega uničijo vse kar je bilo protestantskega. V književni jezik je bila povzdignjena osrednja slovenščina, ki se je gojila zlasti v Ljubljani, in je kasneje dobila tudi svojo pisavo (Bohoričica), ki se je ohranila do sredine 19. stoletja.

NEENOTNOST SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA V 19. STOLETJU

To je bil za jezik zelo nemiren čas. Vanj so bile sprejete t. i. nove oblike, hkrati pa so se razvili razni zvrstni jeziki (časnikarski, strokovni in pripovedni). V tem stoletju je jezik v slovnici opisal Jernej Kopitar, umetniško pa ga je potrdil France Prešeren. Hkrati so izhajale tudi Bleiweisove Kmetijske in rokodelske novice. Slovenščina tudi počasi izpodriva nemščino (šola, gledališče, uradi in javnost). Nekateri so se zavzemali za združitev z ruščino ali hrvaščino, vendar je zmagala pametnejša misel. Proti koncu stoletja je bil boj za slovenski knjižni jezik dobljen. Dobili smo Slovenski pravopis (Levec), pesništvo (Kette, Murn, Zupančič), pripovedništvo (Cankar, Milčinski) in dramatiko (Cankar).

RAVNINE JEZIKA

Jezikovne ravnine odkrivamo tako, da besedila in njihove člene razčlenjujemo na čedalje manjše dele glede na njihovo vlogo, ki jo posamezna jezikovna znamenja opravljajo, ko se povezujejo v smiselna sporočila.

1. POMEN POVEDI:

Ugotovimo ali je poved smiselna ali ne.

2. BESEDOSLOVNA RAVNINA:

Ugotovimo kaj pomenijo posamezne besede, ki so deli povedi.

3. SKLADENJSKA RAVNINA:

Tu opazujemo stavčno zgradbo proste povedi, stavčnih členov in besednih zvez ter prirednih in podrednih stavčnih zvez in tudi upovedovalno stališče govorca, besedni red, ...

4. OBLIKOSLOVNA RAVNINA:

Opazujemo obliko posamezne besede v povedi glede na spol, število, sklon, čas, osebo, ...

5. GLASOSLOVNA RAVNINA:

Ta ravnina združuje glasovna znamenja, glasovne enote, pravila povezave glasov v zloge, pravila o sklopih glasovnih enot v zlogu in besedi, besedni naglas in fonetiko.

GLASOSLOVJE

FONEMI:

Fonemi ali razločevalni glasovi so glasovi s katerimi lahko razločujemo pomene besed: KOSA ali KOZA. Slovenski jezik ima 29 fonemov, ki se delijo na:

- samoglasnike (vokale)
- soglasnike (konzonante); le-ti pa se na zvočnike in nezvočnike

ČRKA:

Glasove zapisujemo s črkami. Slovenska abeceda ima 25 črk za 29 glasov. Črke se delijo na iste skupine kot fonemi.

PISAVA:

V pisavi so lahko te črke male (a) ali velike (A). Pisava, ki jo uporabljamo še današnje dni se imenuje GAJICA. Za rabo črk v pisavi obstajajo določena pravila.

SAMOGLASNIKI:

Poznamo 8 samoglasnikov (a, e, i, o, u + polglasovi). Le-ti so lahko naglašeni ali pa nenaglašeni.

NAGLAŠEVANJE:

Besede so v glavnem naglašene. Tiste, ki niso naglašene imenujemo NASLONKE. Naglas v Slovenščini ni vezan na noben zlog v besedi, odvisen je samo od pomena besede (lahko je na vseh zlogih).

SOGLASNIKI:

Delimo jih na ZVOČNIKE (m, l, n, r, j, v - mlinarjevi) in na nezvočnike. Slednji pa se delijo še na NEZVENEČE (p, t, k, c, č, f, s, š, h) in ZVENEČE (b, d, g, dž, z, ž).

ZLOG:

Od zlogov je odvisna deljivost besed. Zlog je skupina besed zbranih okrog samoglasnika. Razvrstitev: NZSZN = kramp. Če besede delimo mora ostati na vsaki strani deljenja vsaj po en zlog. Soglasniški sklop vedno zdelimo (son- ce).

ZAPISOVANJE GLASOV:

Pomenske dele besed (morfeme) zapisujemo enako; npr.: golobi [b] - izg.: golob [p], golobček [p].

ZAPISOVANJE ZVOČNIKOV:

Pri nezvočnikih zapisujemo znamenje za glasovno različico, ki jo izgovarjamo pred samoglasnikom (koNJ - izg.: koN).

- OU (govor) pišemo kot OL (bOLha - izg.: bOUha);
- V pišemo, ko gre za gibanje v notranjost (Vdети,...);
- U pišemo, ko gre za odmikanje, dovršitev (Ubežati, Usesti se,...).

ZAPISOVANJE NEZVOČNIKOV:

Pri nezvočnikih zapisujemo črko za glas, ki ga izgovarjamo pred samoglasnikom ali zvočnikom (medveD - izg.: medveT). Če sta na morfemskem šivu dva enaka ali podobna soglasnika zapisujemo oba, čeprav navadno v izgovoru ne slišimo obeh (oDDih - izg.: oDih).

OBLIKOSLOVJE

BESEDNE VRSTE

Razvrščamo jih glede na skladenjsko vlogo, pregibnost in pomen! Pomen ali pregibanje omogočajo razne porazdelitve:

- GLAVNE BESEDNE VRSTE:

sam.b., prid.b., glaglol, prislov, povedkovnik

SAMOSTALNIŠKE BESEDE DELIMO NA:

samostalnik, samostalniški zaimek in posamostaljene prid.

besede

PRIDEVNIŠKE BESEDE DELIMO NA:

pridevnik, pridevniški zaimki in števnik

- SLOVNIČNE BESEDNE VRSTE: členek, veznik, predlog, prislov
- MEDMET

OBLIKOSLOVNI MORFEMI

MORFEM: najmanjši pomenski del besede

SAMOSTALNIŠKA BESEDA

VRSTE SAMOSTALNIŠKIH BESED:

- samostalnik (osebe, živali, rastline, predmeti, pojmi)
- samostalniški zaimek (zamenjuje samostalnik)

SAMOSTALNIK:

-VRSTE SAMOSTALNIKOV:

-lastna imena (vel. začetnica); deli se jih na:

imena oseb, bajeslovnih bitij, živali, imena

krajev in drugih zemeljskih

pojavov, imena knjig in časopisov

-občna imena:

so števna ali neštevna, deli se jih na: snovna, skupna in pojmovna

-SKLANJATVE:

Poznamo več sklanjatvenih vzorcev. Razvrščamo jih glede na

SPOL IN KONČNICO V RODILNIKU EDNINE.

Moške sklanjatve:

1.m.skl.:korak- \emptyset , korak-a, korak-u,...

2.m.skl.:vojvod-a, vojvod-e, vojvod-i,...

3.m.skl.:sklanjanje kratic-BREZ KONČNICE

4.m.skl.:dežurn-i, dežurn-ega, dežurn-emu,...

Ženske sklanjatve:

1.ž.skl.:lip-a, lip-e, lip-i,...

2.ž.skl.:perut- \emptyset , perut-i, perut-i,...

3.ž.skl.:imena, ki se ne končujejo na A + priimki žensk-BREZ KONČNICE

4.ž.skl.:dežurn-a, džurn-e, dežurn-i,...

srednje sklanjatve:

1.s.skl.:mest-o, mest-a, mest-u,...

3.s.skl.:samostalniki, ki se sklanjajo samo v besednih zvezah s končnico \emptyset (npr.:doma)

4.s.skl.:samostalniki, ki so po obliki pridevniki (belo, belega,...)

SAMOSTALNISKI ZAIMEK:

Zamenjuje samostalnik oziroma samostalniško besedo. Izjemi sta sam. z. za prvo in drugo osebo (jaz, ti), ki imenujeta govorečega oziroma ogovarjenega! Deli se jih na: OSEBNE ZAIMKE (jaz, ti, on,...) in POSAMOSTALJENE PRIDEVNIŠKE ZAIMKE (vsak).

OSEBNI ZAIMEK:

Zaznamuje udeležence v pogovoru (jaz, ti, on).

-povratni osebni zaimek (SEBE, SE): je zamena os. z., rabi se kot

predmet ali prislovno določilom

Raba: če se sprašujemo po osebk (drugače ga izpuščamo) in takrat, ko ne gre za ločevanje ljudi drug od drugega, ampak za to, da ločimo spol ali število.

PRIDEVNIŠKA BESEDA

V stavku je pridevniška beseda lahko kot: prilastek, povedkovo dolčcilo, povedkov prilastek.

Delimo jih na: PRIDEVNIKE, DELEŽNIKE, ŠTEVNIKE IN PRIDEVNIŠKE ZAIMKE. Pridevniška beseda se v spolu, sklonu in številu ujema s samostalniško besedo.

PRIDEVNIK:

Poznamo tri vrste pridevnikov: kakovostni, vrstni in svojilni

Določna in nedoločna oblika pridevnika: določno rabimo, da

označimo že znano lastnost;
npr.: Blaž ima siv in rjav plašč. Sivi je oguljen.
Določno obliko prepoznamo po končnici I. Sklanja se jih po vzorcu 4. sklanjatve samostalnikov.
Stopnjevanje: osnovnik, primernik, presežnik. Primernik lahko rabimo tudi brez primerjave, takrat izraža srednjo mejo med osnovnikom in presežnikom.
Visoka stopnja - RELATIVNO STOPNJEVANJE: fantastično, prelepo,...

ŠTEVNIK:

Količinski števniki: glavni (en, dva, ...), ločilni (dvoje, peto, ...), nedoločni (dosti, več, ...)
Povedo nam koliko predmetov imamo.
Vrstni ločilni, množilni, vrstilni števniki so še ostali števniki.

PRIDEVNIŠKI ZAIMEK:

Poznamo količinski, vrstni, svojilni in kakovostni pridevniški zaimek. Le-ti pa imajo še vsak svojo podzvrst:

- vrstni, količinski in kakovostni:
vprašalni, oziralni, oziralno poljubnostni, nedoločni, poljubnostni, nikalni, celostni, mnogostni, istostni, drugostni in kazalni

- svojilni:
ima poleg že vseh prej naštetih podvrst še osebni svojilni zaimek

GLAGOL

V stavku je to večinoma povedek ali jedro povedka. Po njem se sprašujemo: KAJ KDO DELA ali KAJ Z NJIM JE? Glagol izraža: dejanje, stanje, dogajanje, zaznavanje, spreminjanje, obstajanje, ...

GLAGOLSKI VID:

To so slovnične kategorije glagola. Poznamo:

- dovršne gl.: dogajanje je po trajanju omejeno (Kaj je storil?)
- nedovršne gl.: dogajanje je po trajanju neomejeno (Zacel je delati!)

PREHODNOST:

-PREHODNI GLAGOLI:

Dejanje prehaja na predmet (Andrej je udaril Matjaža) Iz njih dostikrat tvorimo neprehodne glagole z besedo SE (Klop se uničuje). Po njih se sprašujemo:

kdo-kaj, koga-česa,...

-NEPREHODNI GLAGOLI:

Dejanje ne prehaja na predmet (Matjaž je obležal.). Stavki z glagolom v neprehodni obliki

imajo samostalnik v imenovalniku. Sem spadajo glagoli STANJA IN GIBANJA

(sedim, spim). Iz prehodnih delamo neprehodne z predpono ali predlogom (hoditi - prehoditi).

GLAGOLSKE OBLIKE:

-SEDANJIŠKE:

Glagoli na: -am, -em, -jem, -im, -m.

-NEDOLOČNIŠKE:

Glagoli na: -ati, -eti, -iti, -s-ti, -č-i, -i,a,u-ti.

-ZLOŽENE:

Iz opisnih deležnikov na -l ali na -n in pomožnih glagolov biti, kot npr.:

delal sem, delal bom, tepen sem, tepen sem bil, tepen bom.

SPREGANJE:

Sprega se v osebi in številu.

ČAS:

Sedanjik: sedanjost, preteklost, prihodnost, brezčasnost

Preteklik: pretekllost, sedanje stanje, ukaz

Prihodnjik: prihodnost, domnevna ugotovitev

Predpreteklik: dogodek pred drugim preteklim dogodkom, stanje v preteklosti

NAKLON:

-POVEDNI NAKLON:

Uresničuje tako kot umišljeno (Fantje postavljajo šotor).

-POGOJNI NAKLON:

Izraža možno sedanje ali neuresničeno preteklo dejanje. To je lahko tudi deležnik na

-l+BI ali BIL. Hkrati izraža tudi omiljeno izjavo (Rekel bi, da to ni res).

-VELELNI NAKLON:

Izraža željo, da dejanje izvrši ogovorjeni. Izražamo z velelnikom (delaj, delajmo).

NAČIN:

-TVORNIK (aktiv):

Vršilec dejanja je osebek, od dejanja prizadeti pa predmet (Učitelj je pohvalil učenca).

-TRPNIK (pasiv):

Od dejanja prizadeti je osebek, vršilec pa je prislovno določilo ali pa je kar izpuščen (Učenec je bil pohvaljen (od učitelja)).

NEOSEBNE GLAGOLSKE OBLIKE:

-NEDOLOČNIK:

To so glagoli na: -ti, -či

So ob naglasnih, farsnih, naklonskih

in ob glagolih

začetka ter nehanja in ob drugih

glagolih ter izrazih.

-NAMENILNIK:

To so glagoli na: -t, -č

Uporablja se ob glagolih premikanja

(grem delat).

DELEŽJA IN DELEŽNIKI:

-DELEŽJE:

Glagol v nepregibni, prislovni obliki. Poznamo

deležja na:

-oč, -eč, -aje (kazoč, želeč, nakupovaje)

-ši (prisedši, vstopivši, začutivši)

-DELEŽNIK:

Glagol v pregibni, pridevniški obliki. Poznamo

deležnike na:

-č, -a, -e (plapolajoča, govoreča, držeč); v

spolu, sklonu in

številu se ujema s samostalnikom

-ši, -a, -e (vstopivša gosta, bivši ravnatelj)

-OPISNI DELEŽNIK NA -L: počesal, pogladil,

pognal

-Deležnik stanja na -l: ogorel, pregorel, otekla

roke

-TRPNI DELEŽNIK NA -N/-T: premagan, premeščen,

pripravljen

-Deležnik stanja na -n/-t: zidan, priprt,

oblečen

GLAGOLNIK:

Glagolnik je iz glagola izpeljana sam. b.: cviliti=cviljenje

PRISLOV:

V stavku je lahko: prislovno določilo ali pa prilastek. To je besedna vrsta po kateri se sprašujemo KJE, KAM, OD KOD, KDAJ, ZAKAJ, ČEMU, KAKO, KOLIKO, ...

Poznamo:

- KRAJEVNI (kje, kod, kam)

- ČASOVNI (kdaj)

- VZROČNOSTNI (zakaj, kljub čemu)

- LASTNOSTNI (kako, koliko, kolikokrat, kolikič, glede na kaj)

Stopnjujemo lahko prislove, ki izražajo NAČIN in KOLIČINO (visoko, višje, najvišje)

PREDLOG:

Predlog ali prepozicija je beseda za izražanje razmerja med neenakovrednimi besedami ali besednimi zvezami. Predlogi, ki se vežejo na določen sklon:

ROD.: brez, do, iz, od, z/s, za - DAJ.: h/k, proti, kljub - TOŽ.:
čez, skozi, zoper, po
TOŽ. IN MEST.: na, ob, v - TOŽ. IN OR.: med, nad, pod, pred, za -
MEST.: o, pri, po - OR.: z/s

VEZNIK:

Vezniki so nepregibne besedne vrste, ki izražajo razmerje med enakovrednimi besedami ali stavki ali pa razmerje med neenakovrednimi stavki zložene povedi. Veznike med stavki imenujemo stavčni, med besedami pa nestavčni. npr.: pa, toda, in, ali, če, ki, ko, ker, da, ter, čeprav, dasi, ako, četudi...

ČLENEK:

So nepregibne besedne vrste, niso stavčni členi, so znanilci nekega drugega stavka, po njih se ne moremo vprašati, lahko jih samo nadomestimo s stavkom. Npr.: SPET dežuje. Dežuje, prej nekaj časa ni. To so: spet, tudi, seveda, samo, menda, še, že, celo.

MEDMET:

Medmeti (INTERJEKCIJE) so besede stavki - PASTAVKI. Izražajo človekovo razpoloženje, posnemajo naravne glasove, ipd. Razpoloženski medmeti izražajo začudenje, ravnodušje, nejevoljo, veselje, ... Ker so pastavki, je za njimi glasovni premor, v pisavi pa vejica. Iz nekaterih razpoloženskih medmetov se izpeljujejo glagoli (jav - javkati). Posnemovalni medmeti posnemajo glasove človeka, živali, naprav, ... Pogosto so iz njih izpeljani glagoli. Ob glagolih oglašanja pa se medmet sprevrže v povedkovnik (Puška je rekla BUM).

PREDIKATIV:

To so besede, ki se rabijo samo kot povedkova določila (npr.: soparno je, v pretekliku pa; soparno je bilo). Zaznamujejo naravne pojave, stanje in razpoloženje:

(deževno, mokro, ...)

- v naravi: bilo je vetrovno
- stanja in razpoloženja
zunanjega in notranjega
okolja: dobro je, dolgočasno,
veselo, všeč;
- vrednotenje: čudno je (zadušno,
grozno, krasno)

BESEDOSLOVJE

GLASOVNA PODOBA BESEDE:

Beseda - LEKSEM je najmanjša samostojna jezikovna enota s svojim pomenom. Besede so samostojne, če med njih lahko vrinemo novo besedo (na glas - na VES glas)!

POMEN BESED:

ENOPOMENSKE BESEDE so strokovne besede; npr.: glagol, sonet, ...

VEČPOMENSKE BESEDE: prvi pomen je osnovni, drugi pa so navadno prenešeni ali zamenjani;

npr.: buča (na njivi) - buča (glava).

STILNA ZAZNAMOVANOST BESED:

EKSPRESIVNO - ČUSTVENO: To so ljubkovalne ali slabšalne. Izraža se z obrazili, prenesenim pomenom ali s posebno besedo.

ZVRSTNO:

- zborno: se v glavnem pišejo, ne pa tudi vsak dan govorijo
- pogovorno: se predvsem govorijo, niso pa zborne
- slengovski izrazi: nastajajo iz težnje duhovitih ljudi, da vsakdanje izraze zamenjajo nenavadni in presenetljivi
- strokovni: so nezaznamovana strokovna poimenovanja
- žargonizmi: neuradni nazivi za strokovne izraze

ČASOVNO: starinske, nove, časovno nezaznamovane

PREVZETE BESEDE:

Poznamo dve stopnji prevzetosti:

- beseda se prilagodi SLO v pisavi, izgovorjavi in pregibanju; to so SPOSOJENKE

- tujke + tuja lastna imena, ki so SLO prilagojeni le deloma

(pišemo po tujih pravilih, izg. po SLO; npr.:

Washington)

- KALKI - besede so narejene po tujih vzorcih (avtocesta - autobahn)

- CITATNE BESEDE - tujejezični navedki z vsemi pismenimi in govornimi in drugimi

značilnostmi

Prevzete besede nam pomagajo poimenovati pojave iz našega okolja. Nekatero so odveč, saj imamo ustreznejše domače izraze. V glavnem smo prevzemali iz: AN, FR, NE, IT, LAT, SH).

STALNE BESEDNE ZVEZE:

To so fraze (Metati polena pod noge). Jemljemo jih cele iz svojega spomina. Sem spadajo tudi rekla (Beseda ni konj) in rečenice (Jabolko ne pade daleč od drevesa).

BESEDOTVORJE

PODSTAVA IN OBRAZILO:

Del besede, iz katerega tvorimo novo besedo, imenujemo PODSTAVA, del s katerim jo tvorimo pa OBRAZILO. Npr.: miz - ica ; podstava - obrazilo

Na stiku med podstavo in obrazilom pogosto prihaja do glasovnih premen. Npr.: knjiga - knjižica.

Na ta način tvorimo besede vseh besednih vrst (sam., gl., ...).

BESEDOTVORNE VRSTE:

IZPELJAVA:

obrazilom. To je tvorba iz enobesedne podstave z desnim

Npr.: pis - ec ... pisec

SESTAVA:

(predpono). To je tvorba iz enobesedne podstave z levim obrazilom

Npr.: na - pisati ... napisati

ZLAGANJE:

samoglasnikom. To je tvorba iz večbesedne podstave z vmesnim

Npr.: knjig - o - vez - 0 ... knjigovez

SKLAPLJANJE:

strnitvijo. To je tvorba iz vecbesedne podstave s preprosto

Npr.: na to ... nato

MEŠANE TVORBE:

Narodov ... OZN - krnitev + sklapljanje: Organizacija Združenih

Stanko

- krnitev + izpeljava: Stanislav ... Stan- + -ko ...

KONVERZIJA:

To je postopek, ki besedo iz ene besedne vrste uvrsti v drugo besedno vrsto in

ji zaradi tega spremenimo slovnične lastnosti (spol, število). Zaradi tega se

spremeni tudi predmetni pomen besede. Konverzne tvorjenke nastajajo iz:

- pridevnikov: dežurni učenec ... dežurni

- prehajanje občnih imen v lastna:otok (del kopnega obdan z vodo)

... Otok (Velika Britanija)

- prehajanje med samimi lastnimi imeni: včasih je kraj poimenovan po

osebnem imenu (Vas, kjer živijo Bertoki, se imenuje Bertoki)

SKLADNJA

SKLADENJSKE VLOGE BESEDNIH VRST

SAMOSTALNIŠKA BESEDA: pove nam, v zvezi s kom se odvija dogajanje, na kaj se nanaša glagol

PRIDEVNIŠKA BESEDA: nam podrobneje opiše samostalniško besedo in njene lastnosti

GLAGOL: nam pove, kaj se godi oziroma kaj se z osebkom dogaja

STAVEK IN POVED

Skladnja nas uči družiti besede v besedne zveze in stavke.

POVED: je zaključeno sporočilo ali zaključen del sporočila. Začne se z veliko začetnico in konča s

končnim ločilom. Poznamo pripovedne, vprašalne, želelne in velelne naklone povedi.

STAVEK: je zveza besed zbranih okoli osebne glagolske oblike.

NEGLAGOLSKI STAVEK:

To je stavek v katerem ni glagola in so besede zbrane okrog neosebne glagolske oblike. Imenujemo ga tudi POLSTAVEK (iz njega lahko razvijemo tudi glagolski stavek). PASTAVEK: to je beseda, ki je lahko sama zase stavek (npr.: Ha!)

ENODELNI STAVEK:

V tem stavku ni osebka, ker sploh ni vršilca dejanja ali nosilca trajanja; npr.: Deževalo je.

PROSTA IN ZLOŽENA POVED:

Iz prostih (enostavnih) povedi lahko sestavimo zloženo (večstavčno) poved.

RAZDRUŽENA POVED:

To je poved, ki je glasovno pretrgana, smiselno pa tvori celoto.

STAVČNI ČLENI

Stavčni členi so: osebek, povedek, predmet in prislovno določilo.

POVEDEK IN OSEBEK:

Sta glavna stavčna člena. Po povedku se sprašujemo: kaj kdo dela ali kaj z njim je. Po osebku pa se sprašujemo: kdo ali kaj. Povedek in osebek sta lahko iz ene ali več besed.

POVEDKOVO DOLOČILO:

Ni samostojni stavčni člen, ampak samo del zloženega povedka. Npr.: Luka leži v postelji. Luka leži.

PREDMET:

Je stavčni člen po katerem se sprašujemo:

koga - česa, komu - čemu, koga - kaj, o kom - čem, s kom - čim + povedek.

PRISLOVNO DOLOČILO:

Je stavčni člen, po katerem se sprašujemo:

- p. d. kraja: kam, kod, kje

- p. d. časa: kdaj

- p. d. vzročnosti:

a) vzroka: zakaj; b) namena: čemu; c) pogoja: s katerim pogojem; d) dopustitve: kljub čemu

- p. d. načina (lastnosti):

a) pravega načina: kako; b) primere: kako; c) posledice: kako; d) mere: koliko;

e) ozira: glede na kaj

PRILASTEK:

Je del stavčnega člena po katerem se sprašujemo: kakšen, kateri, čigav, koliko. Poznamo levi in desni prilastek. Če pa se kateri od teh dveh ujema z odnosnico tudi v spolu, sklonu in številu, pa sta to L in D ujemalni prilastek. Odnosnica pa je glavni oziroma pomenski del samostalnika.

POVEDKOV PRILASTEK:

Po njem se sprašujemo z vprašalnico: kakšen (kateri, čigav) ter povedkom in osebkom oziroma predmetom. Povedkov prilastek ne izraža stalne lastnosti osebka ali predmeta, ampak samo lastnost v trenutku glagolskega dejanja.

STAVČNA ANALIZA:

Povedi lahko analiziramo na več načinov:

- vejnata analiza
- podčrtovalna analiza
- zložene povedi pa tudi z znaki S

PODREDNO ZLOŽENA POVED

Stavka med seboj nista enakovredna, kar pomeni, da je en stavek nadrejen drugemu. Prvi stavek je glavni in lahko nastopa samostojno glede na pomen stavka, drugi je odvisni in opravlja vlogo stavčega člena, pomensko dopolnjuje glavni stavek in ne more nastopati sam, ker je sicer pomensko nejasen.

Ovisnikov je toliko vrst kolikor je stavčnih členov.

ODVISNIKI:

- OSEBKOV ODVISNIK:

Odvisni stavek se nanaša na osebo (kdo ali kaj). Prepoznamo ga po veznikih: da, če, ali.

- PREDMETNI ODVISNIK:

Odvisni stavek se nanaša na predmet (koga - kaj, koga - kaj).
Vezniki: da, če, ali

- KRAJEVNI IN ČASOVNI ODVISNIK:

Nanaša se na kraj oziroma čas dogajanja (kje; kdaj). Vezniki: ko, kadar, preden

- VZROČNI IN NAMERNI ODVISNIK:

Nanaša se na vzrok ali namero (zakaj, čemu). Vezniki: ker; da

- POGOJNI IN DOPUSTNI ODVISNIK:

Nanaša se na pogoj ali dopustnost (pod katerim pogojem, kljub čemu).

Vezniki: če, ako; čeprav, četudi, dasi ravno

- NAČINOVNI ODVISNIK:

Vprašalnice: kako, koliko, koliko časa, glede na kaj.

Vezniki: ne da bi, s tem da, kakor, kot, kolikor, dokler,

da.

Namesto tega odvisnika se včasih uporablja tudi polstavek.

- PRILASTKOV ODVISNIK:

Vprašalnice: kakšen, kateri, čigav. Vezniki: ki, ker.

STOPNJE ODVISNIKOV:

Stopnja odvisnika je odvisna od tega, s pomočjo katerega stavka se sprašujemo po odvisniku. Če se po odvisniku sprašujemo z glavnim stavkom, je to odvisnik prve stopnje, če z drugim odvisnim stavkom, je to odvisnik druge stopnje,...

PRIREDNO ZLOŽENA POVED

To so tiste povedi, kjer sta po dva stavka enakovredna (noben ni odvisen od drugega). Nekatera priredja sestojijo iz več kot dveh delov. Če so deli priredja glavni in odvisni stavki, je to PRIREDJE PODREDIJ.

PRIREDJA:

VEZALNO PRIREDJE:

To je zveza dveh ali več stavkov, ki izražajo soobstajanje ali zaporedje. Taki stavki so zvezani brez veznikov ali pa z vezniki: in, pa, ter. Pred temi vezniki ne pišemo vejice, razen če je ne zahteva vmesni odvisni stavek.

STOPNJEVALNO PRIREDJE:

To je zveza stavkov, v kateri naslednji stavek z vsebino presega prejšnjega. Stopnjevanje poudarjajo vezniki: ne - ne, niti - niti, ne samo - ampak tudi, tako - kakor tudi. Pred drugim delom prvih dveh veznikov vejice ne pišemo, pišemo jo samo pred drugim delom veznika "ne samo - ampak tudi".

LOČNO PRIREDJE:

Vsebine teh dveh stavkov se med seboj izključujejo ali zamenjujejo. Ločilni vezniki so: ali, ali pa, ali - ali. Pred prvim ali vejice ne pišemo, razen če jo zahteva vmesni odvisni stavek.

PROTIVNO PRIREDJE:

Je zveza pomensko nasprotujočih si stavkov. Protivni vezniki so: pa; vendar, toda, a; ampak, temveč, marveč; samo, le. Protivno priredje se da deloma izraziti tudi s podredjem.

VZROČNO PRIREDJE:

V tej zvezi drugi stavek vzročno pojasnjuje ali utemeljuje prvega. Tukaj vzročnost izražajo vezniki: namreč, saj in sicer. Isto lahko povemo tudi s podredjem, samo da uporabimo veznik KER.

POJASNJEVALNO PRIREDJE:

V tem primeru drugi stavek natančneje določa prvega. Vezniške besede so: to je, to se pravi, in sicer, in to; lahko se tudi zgodi, da veznika sploh ni. Pojasnilo se da izraziti tudi podredno.

POSLEDIČNO ALI SKLEPALNO PRIREDJE:

Pri tem priredju drugi stavek podaja posledico ali logični sklep, ki izhaja iz vsebine prvega. POSLEDICO izražajo vezniki: zato, zatorej, tako, pa; SKLEP pa veznik torej.

BESEDILOSLOVJE

JEZIK KOT SISTEM ZA SPORAZUMEVANJE

Jezik je urejen sestav znamenj za medsebojno sporazumevanje. V Sloveniji so uradni jeziki: slovenščina, madžarščina in italijanščina. Znanje jezika je lahko aktivno (jezik znamo pisati, govoriti in ga razumemo) ali pasivno (jezik samo razumemo in ga znamo delno govoriti, ne znamo pa ga pisati).

PRAGMATIČNA PRAVILA

To so pravila uporabe jezikovnih znakov. Izhajajo iz razmerja med uporabnikom jezikovnega znaka (družbo, narodno skupnostjo) in jezikovnimi znaki. Jezikovni znak tvori tri vrste razmerij:

- pomenoslovje (SEMANTIKA); pomen
- skladnja (SINTAKSA);

- pragmatika.

Poznamo dve pragmaticni okoliščini:

- gostitelj - gost; deli se na povedni (npr.: smeti) in velelni (npr.:morati) naklon
- vprašanje kot prošnja; stavek zveni kot vprašanje, hkrati pa ogoverjenega tudi prosimo za tisto o čemer govori vprašanje.
- obljuba kot besedilotvorna vloga; to je ugotovitev, sestavljena iz dveh stavkov, kjer je ponavadi drugi stavek dopolnilo ali pojasnilo prvega (npr.: Knjigo ti kmalu vrnem. Še eno poglavje imam.)

NAČINI POVEZOVANJA STAVKOV V BESEDILO

PONOVITEV:

Ta postopek je običajen v znanstvenih in strokovnih besedilih, kjer je enumnost sprejemanja vsebine zelo pomembna. Primer: Sodišča združenega dela imajo ... Pred temi sodišči...

SOPOMENKE ALI SINONIMI:

So besede, ki sicer isto pomenijo, nimajo pa enake tvarne podobe; npr.: dekle - punca, in - pa, lep - krasen, ...

NADPOMENKE (HIPERNIMI) IN PODPOMENKE (HIPONIMI):

To je hierarhična povezava besed. Naprimer: MAČKE proti RIS, LEV, DOMAČA MAČKA,... V tem primeru so mačke hipernim, ostale živali pa hiponimi.

RABA PARAFRAZ KOT NAVEZNIKI:

Veliko se uporablja v publicistiki kot odprava ponovitev nanašalnic, ki so lastna, zalsti zemljepisna imena. Primer: V Egiptu so piramide. V tej deželi ob Nilu so tudi kamele.

PRONOMINALIZACIJA:

To je pozaimljanje, nadomeščanje besede ali besedne zveze z osebnim ali kazalnim zaimkom.

Primer: Takoj je vrgel kosilo psu, a tudi njemu ni bilo všeč. Zato ga je prevrnil.

RELATIVIZACIJA:

To je besedilotvorni postopek samo v tem smislu, da z njo gradimo bolj zgoščene povedi, vendar enako kot pozaimljenja ne opravimo, če zaradi nje nastopi besedilna nejasnost.

Primer: Pri njej so vsa zrna... Pri tej mešanici so vsa zrna...

NAVEZOVANJE S PRISLOVI:

Navezovanje z zaimenskimi prislovi se od pravega pozaimlajnja loči po tem, da prislov kot naveznik ne izkazuje slovničnega ujemanja z nanašalnico, ki ni beseda ali besedna zveza, ampak smisel celotne povedi.

Primer: Za pol ure se je zleknil na kavč, venadar ni in ni mogel zadremati.

Zato je vstal, se okopal in si oblekel belo srajco.

ČASOVNO SOSLEDJE:

Najbolj značilna besedila za to so življenjepisi. Tako je v besedilih, kjer sosledje enot odraža časovno sosledje odsekov v resničnosti. V zavesti pa lahko take enote poljubno prestavljamo. Tu sledimo avtorjevemu toku zavesti, prepuščamo se njegovemu vodenju in svojskemu umetniškemu doživljanju resničnosti.

VZROČNO SOSLEDJE:

Razumevanje dejanskega časovnega zaporedja dogodkov je tukaj le olajšano s slovničnim sredstvom, to je s predpreteklikom, dejansko pa stavka veže v višjo enoto njuno vzročno razmerje: padec v vodo je VZROK, premočenost pa POSLEDICA, torej nekaj, kar je v časovnem smislu lahko le pozneje.

DRUŽBOSLOVNO JEZIKOSLOVJE

RAZSLOJEVANJE JEZIKA

ZVRSTI SLOVENSKEGA JEZIKA

Zvrsti slovenskega jezika so funkcionalne, socialne in prenosniške.

SOCIALNE ZVRSTI:

Delijo se na:

- knjižni (zborni) jezik
- pogovorni jezik
- narečja in mestne govorice

KNJIŽNI JEZIK:

To je uradni jezik, ki naj bi se uporabljal v sredstvih javnih občil, uradih in pri vseh javnih nastopih. Knjižni jezik se večinoma piše oziroma bere, pa tudi govori. Tako lahko v knjižnem jeziku pišemo najrazličnejša besedila; npr.: stokovna, publicistična, umetniška, zasebna pisma ...

Pravila zbornega jezika so natančno določena in opisana v slovnica, slovarjih in drugih priročnikih. Zborni jezik je edina zvrst, ki v pisni obliki pokriva enakomerno ves slovenski prostor.

POGOVORNI JEZIK:

Pogovorni jezik delimo na: žargon, sleng in argo.

SLENG: Tvorijo ga prevzete in čustveno obarvane besede. To so besede, ki so v nekem obdobju aktualne, potem pa zamrejo in jih nadomestijo nove. Sleng se od generacije do generacije močno razlikuje. Besede so prevzete predvsem iz tujih jezikov.

Npr.: cool, full, mega, ...

ŽARGON: Temelji na interesnih govoricah, ki ga uporabljajo pri svojem delu ljudje različnih

poklicev: mehaniki, zidarji, športniki, ...
Žargonske izraze razume le tisti, ki pozna in razume govorni položaj v katerem so besede ali besedne zveze nastale.

Npr.: Zabil je koš. Naredil je totalko.

ARGO: To je skrivni jezik ali latovščina in učinkuje še ožje kot žargon. Poznajo ga samo posvečeni ljudje, ki so s stvarjo popolnoma seznanjeni (kode, papajščina, ...).

NAREČJA:

Je zvrst, ki je zemljepisno bolj omejena od pogovornega jezika. Na razvoj narečja vpliva predvsem relief pokrajine. V Sloveniji je zaradi tega nastalo 7 narečnih skupin:

koroška, primorska, rovtarska, dolenjska, gorenjska, štajerska in primorska.

Narečja se od zbornega jezika ločijo v dolgih in kratkih samoglasnikih in sicer tako po njihovem številu kot po barvi. Veliki razločki med narečji so povezani z naravo in z mestom besedenega naglasa (npr.: oko - oko).

FUNKCIJSKE ZVRSTI:

Pri funkcijskih zvrsteh je pomemben predvsem namen sporočanja, naloga človekove dejavnosti, v kateri je kakšna skupina jezikovnih sredstev posebej uporabna oziroma v navadi. Take dejavnosti so na primer znanost, publicistika, ... Funkcijske zvrsti delimo na: neumetnostne in umetnostne podzvrsti.

NEUMETNOSTNE:

To so: praktično sporočevalne, strokovno - znanstvene in publicistične veje.

- Jezik praktičnega sporočanja: uporabljamo ga za preprosta govorna in pisna sporočila, obvestila, ...

- Strokovno - znanstveni jezik: uporabljajo ga ljudje raznih strok kadar strokovno govorijo ali pišejo; delimo ga na dva dela: strokovni in znanstveni jezik.

Strokovni: uporablja termine, nečusveno prikazuje, je objektivni

Znanstveni: več terminov, zamotani stavki,

uporablja citate,

preglednice, skice, razume

ga najožji krog ljudi

- Praktično - strokovni: razume ga vsak, to so reklame, obrazci, ..

- Poljudno - znanstveni: skoraj brez terminov, dostopen širšemu krogu bralcev in pritegne k

branju

- Publicistični jezik: uporablja se v besedilih množičnih občil (radio, TV, ...), to so reportaže,

feljtoni, kritike, novice, intervjuji, ...

UMETNOSTNE:

To so leposlovna in umetnostna besedila, ki imajo vsebino z globljim pomenom. Učinkujejo večstransko in niso suhoparna. Umetnostna besedila delimo na vezano in nevezano besedo, ti dve pa še na nedramo in dramo. Zaradi svoje polnosti se v besedilih dostikrat uporabljajo zastareli izrazi za poudarjanje opisanih obdobij. Uporabljajo se tudi različne figure (prepletanje in ponavljanje glasov, besed, skladenjskih vzorcev, ...), tropi (razne vrste urejenih premikov besednih pomenov, ki jih najpogosteje imenujemo METAFORE in METONIMIJE). Pri ustvarjanju se avtor opira na svoje nazore; urejen sestav takih nazorov imenujemo POETIKA (z časom se spreminja).

PRENOSNIŠKE ZVRSTI:

Prenosniška zvrst pomeni, da moramo svoje govorne izjave mnogokrat močno preoblikovati, če hočemo s črkami in ločili izraziti tisto, kar želimo. Npr.: besedilo nekega pisma glede na pogovor z sodelujočim človekom.

JEZIKOVNA SKUPNOST

Ljudje, ki obvladajo isti jezik, sestavljajo jezikovno skupnost. Meje jezikovnih skupnosti se navadno ujemajo z mejami nekaterih drugih skupnosti: krajevnimi ali pokrajinskimi (narečne skupnosti), etničnimi (narodne jezikovne skupnosti), ...

DVOJEZIČNOST

Dvojezičnost ali BILINGVIZEM je pogost in naraven pojav na tistih zemljepisnih območjih, kjer se stika ali živi pomešano več jezikovnih skupnosti. Na teh območjih se uporablja dva ali več jezikov (Slovensko primorje).

JEZIKOVNE INTERFERENCE

Do interferenc prihaja, če drugega jezika ne znamo zadosti dobro, tako da začnemo v drugojezična besedila vpletati prvine svojega materinega jezika.

Primer: Iz Beograda idem rada, ali u Ljubljani bu teško.

PRITISKI NA JEZIK

V kritičnih političnih trenutkih (vojne, šovinizem, ...) lahko pride na dvojezičnih področjih s strani dominantnega jezikovnega področja do jezikovne asimilacije (v takih razmerah je dvojezičnost samo prehodno obdobje pri opuščanju materinega jezika). Vse te razmere tvori asimilacijska politika. To se naprimer dogaja v Trstu, kjer se slovenščina vedno bolj izpodriva iz javnega življenja.

SLOVENŠČINA - KNJIŽEVNOST

LITERARNE ZVRSTI IN VRSTE

▫ Že v stari Grčiji so opazovali in poskusali odkriti vzroke za pojave, ki so jih zaznavali in so skusali sestaviti PRAVILA OBSTOJA POJAVOV.

Za merilo so vzeli MIMESIS (možnost vzpostavitve čim bolj identičnega doživetja naravnemu in predstavljanje sveta skozi govorico).

ZVRSTI:

▫ DRAMATIKA:

Tu nastopajo pristne osebe. Med osbo in usodo mora vladati napetost, ki se na zacetku pojavi kot problem. Tu je mimesis najpristnejša.

Zgradba: ekspozicija, zaplet, vrh, peripetija-katastrofa, razplet

▫ EPIKA:

Govorno upodablja svet. Nacini govora se funkcionalno prepletajo (intimnost - dramatičnost). Vezivo je pripovedovalcevo poročanje. Mimesis se vedno prevladuje.

▫ LIRIKA:

Začne v renesansi in romantiki. Izpoveduje duhovna in čustvena občutja. Mimesis je pogojna (odvisna od stiske, vznemirjenosti...).

VRSTE:

- Dramatika: tragedija, komedija, drama...
 - Tragedija: junak fizicno propade, klasicni razplet
 - Drama: pesimistichen konec, resna vsebina, razvpeta ekspozicija
- Epika: ep, balada... v vezani besedi
 - roman, crtice, novele... v prozi
- Lirika: sonet, gazela, glosa, popevke...
- Didakticne besedne vrste: pregovori, reki, eseji, feljtoni

ZGRADBA KNJIZEVNEGA BESEDILA

ZUNANJA:

Ta zgradba je razvidna na prvi pogled (vezana ali nevezana beseda, dialogi, poglavja...)

- Drama se deli na dejanja, prizori se locijo po menjavi oseb na odru.
 - Roman je iz poglavij, predgovor ali uvodno poglavje (o osebah), epilog, . Romani so lahko tudi v ciklih.
 - Pesmi imajo zelo pregledno zgradbo, kitice, verzi.
- Pomemben je naslov, ki nam pove o oblikovni zgrabi ali pa je vsebinske narave (snov, osrednja oseba...).

NOTRANJA:

- a) O motivih, kraju dogajanja, zgodba, knjizevna besede.
- b) Zgodba je lahko sinteticna (pred nasimi ocmi) ali pa analiticna (posega iz sedanjosti v preteklost).

Naprimer:

sonet: Verz, rima (abba, abba, cdc, dcd), stopica je laski enajsterec. Notranje je ocitna dvodelnost, kjer se v prvi dveh kiticah postavi vprasanje in potem v nadaljevanju nanj odgovori.

PREDJEZIKOVNE PRVINE V KNJIZEVNEM JEZIKU

- Te prvine so snov, avtor, ideja in zgodba.

SNOV:

To je neka obstojeca realnost, ki pa se ni napisana in ki postane tekst tisti hip, ko jo pisatelj spozna in jo zapise. Vrste snovi je veliko, vendar se tudi ponavljajo.

Snovni viri so bili vcasih v glavnem mitoloski, vendar so jih velikokrat preoblikovali. Snovni viri so povzetki ljudskega izročila, kronik, literature.

Vcasih so bila stroga pravila o tem, kaj se lahko pise v posameznih zvrsteh, danes pa se v glavnem lahko pise o vsem.

MOTIV:

To je del snovi, ki je vsebinsko zaključen. V enem delu je lahko vec motivov. Poznamo tudi LAJTMOTIV ali vodeci motiv, ki izstopa in se ponavlja v najhujših trenutkih in poudarja vodilno misel.

▫Elitna literatura je dovršena, pisejo jo lahko le posamezniki, nas uci in nam da misliti ter ima literarno vrednost.

▫Trivialna ali mnozicna literatura je namenjena zabavi in sprostitvi. Tu nastopa ljubezenska, napetostna in radovednostna

vznemirjenost. Ne raziskuje dejanj glavnega junaka.

PERIODIZACIJA

- Orientaliska (egipcanska, arabska, perzijska...)
- Anticna (grška in rimska) - temelj evropske. Je najbolj razvita.
- Evropska:
 - srednji vek: mocno razgibana, FR, SP, I, razvije se viteski roman, spanska romanca, trubadurska lirika
 - novi vek: renesansa, barok, klasicizem, razsvetljenstvo, predromantika, romantika, realizem, naturalizem, nova romantika, knjizevnost 20. stoletja
- Slovenska: protestantizem, razsvetljenstvo, romantika

ORIENTALSKE KNJIZEVNOSTI

To je knjizevnost starega in srednjega veka med Afriko in Tihim oceanom. V nastanku so imela pomembno vlogo verstva (Islam, Hinduizem, Budizem...). Najpomembnejse knjige so svete knjige kot so Sveto pismo, Biblija, verski spisi...

Osrednje mesto sta imela lirika (psalmi, verske poezije, ljubezenske...) in roman v verzih ali prozi. Nepriljubljene pa so bile kratke zgodbe v prozi.

1. ARABSKA KNJIZEVNOST

Skupaj z Japonsko ena najpomembnejseh. Razvila se je po letu 600 nasega stetja.

2. HEBREJSKA KNJIZEVNOST

Napisana v obliki biblije, li je temelj zidovske in krscanske religije. Zidovska ima samo staro zavezo, medtem ko ima krscanska zraven se novo.

STARA ZAVEZA:

- 22 knjig v hebrejsci in armejsci, ki so nastale v 1. tiso cletju p.n.s.
- veliko je pripovednih tekstov
- VISOKA PESEM: Je pomemben necerkven tekst, ki ga je napisal kralj Salamon. Ena najvejih umetnin Hebrejske knj. Drugo ime je tudi Pesem pesmi. Skusali so jo razloziti kot najstarejso prisposodobno pesnitev. To je eroticna pesem, ki opisuje ljubezensko hrepenenje ter zdruzitev zenina in Sulami. Z metaforiko in izpovedjo pove, da se ljubezni ne da uniciti.
- PSALMI: To je ostanek zaveze in obsega 150 psalmov. Psalm je himnicna molitev (dez, sonce...). Popularni so bili po vrnitvi iz babilonskega ujetnistva. V njih je veliko zalostnih tonov. Bili so peti ali igrani.

NOVA ZAVEZA: 27 knjig v grscini, ki se delijo na evangelije, dejanja apostolov, pisma in Janezovo razodetje

Biblija je glede na vpliv ena najpomembnejseh knjig.

- glavno sredstvo Hebrejske knjizevnosti je paralelizem clenov -

- ponavljanje istih verzov
- pod vplivom posebnih pogojev zgodovine in stare zidovske družbe

3. INDIJSKA KNJIZEVNOST

Civilizacija je zelo zapletena. Napisali so nepregledno vrsto del. Imeli so pestro mitologijo, številne religiozne sisteme, bogato filozofijo...

Najpomembnejši bogovi so bili INDRA, AGNI, BRAMA, SIVA in VISNU. Na knjizevnost pa so vplivale poleg mitov se religije Bramamizem, Budizem in Hinduizem.

Knjizevnost je najprej v obdobju Ved (sveta knjiga) in potem v klasičnem obdobju. Te Vede so temelji Bramamizma, Budizma, Hinduizma in lirike in epike.

V liriki so religiozne himne, ljubezenske pesmi in o naravi.

Pri epiki sta pomembna:

▫MAHABHARATA: mitski avtor - Vjasa, ki govori o bojih med Kruji in Panduji; sestavljena je iz Hvalnice sveti zeni in Gospodove pesmi - BHAGAVADGITA (1.Berilo,104)

▫RAMAJAMA: to je junasko mitoski ep, ki obravnava kralja Ramo in zeno Sito

Epika ima velik vpliv na dramatiko, ki ima izvore v glasbi, petju, plesu in liriki. To je v bistvu spevoigra - ni tragike. Glavni dramatik je KALIDASA, katerega najpomembnejše delo je Sakuntala.

Razvila se je tudi proza, ki jo najdemo v zgodbah, kot naprimer PANCATANTRA.

4. KITAJSKA KNJIZEVNOST

▫Bogata kultura. Na knjizevnost je močno vplival versko filozofski sistem.

▫KONFUCIONIZEM:

Glavna teza Konfucija je misel o centralni harmoniji v življenju in svetu. Kvalitete so clovečnost, prostodusnost... S svojim delom je vplival na nastanek kast in na sosednje dezele.

▫TAOIZEM:

Tao pomeni pranacelo, izvor, misel... Njegov nauk je blizu Budizmu in temelji na odpovedi in razmisljanju.

▫BUDIZEM:

Vodilna smer, ki se iz Indije razsiri po celi Kitajski. Uveljavi legendarno - verske elemente. Buda je učil o življenju kot o trpljenju, odpovedi zelja... Končni cilj je NIRVANA. Razvile so se epika, lirika in dramatika.

Pri epiki se ne razvije ep ampak pravljice, bajke...

Lirika je najpomembnejša zvrst v svetovnem merilu. Je prisrcna in lahkotna. Pomembna je Lang Fu Cejeva knjiga SI KING.

Dramatika je izšla iz obredij. Drama je zmes glasbe, petja, pantomime in besede. Scena je enostavna, igranje pa zapleteno.

PREBERI: ZDRAVICA O TUGI IN CESARSKI DAVEK!!!!!!!!!!!!

5. JAPONSKA KNJIZEVNOST

▫Civilizacija je drugotna, kultura pa je Kitajskemu vplivu navkljub

razvila svoje posebnosti.

▫Epska poezija ima osnovne epske zvrsti, kasneje pa tudi romane, povesti. Veliko je pisateljic.▫Za liriko je pomembna zbirka MANIOSU in pa KOHINSU. Znacilne so kratke pesmi. V glavnem so bili pesniki dvorjani, visek pa predstavlja MACUO BASO (Haikuji;1.Berilo,108).

▫Dramatika se je razvila iz obredij. Pomembne sestavine so pantomima, ples in glasba. Igra je blize nasi operi kot drami.

6. GRSKA KNJIZEVNOST

▫Imela tri obdobja: staro ali arhajsko (epika in lirika), klasicno (dramatika, fil., zg.) in helenisticno (utrudi lit. zvrsti, ki so tudi kasneje)

EPIKA:

Epi obravnavajo zgodovino, imajo glavnega junaka, so dolgi, nastali pa so iz krajsih pesniskih oblik, ki so jih razsirjali aojdi ali rapsodi.

HOMER

▫On je glavni predstavnik Grske knjizevnosti.

▫ILIADA (1.Berilo,109):

Ima 24 spevov. Sestavljena je iz predzgodbe, ki nam pove zakaj je bila Trojanska vojna, zgodbe (10. leto vojne zaradi lepe Helene, ki se konca s pogrebom glavnih junakov) in pozgodbe (Prakris ubije Ahila). Iz zakljucka Iliade se nadaljuje Odiseja.

▫ODISEJA (4.Berilo,71):

O Odiseju, ki se 10 let vraca k zeni Penelopi na otoku Itaki, dogodivscinah na tem potovanju. Doma se zena izmika snubcem. Odisej se vrne kot berac in pobije vse snubce. 12000 verzov se razdeli na 24 spevov.

Po zgradbi sta si zelo razlicni. Iliada je sinteticna, Odiseja pa analiticna.

LIRIKA:

▫Razvije se v arhajski dobi in bistveno vpliva na Rimsko liriko. Oblikovno in vsebinsko je zelo raznolika.

▫Deli se na tri smeri:

- elegicno p.: resna, razmisljujoca, ljubezenska... vsebina, najkrajša oblika je epigram ali zbadljivka
- jambsko p.: jambski metrum in lahotne ter razlicne vsebine
- melicno p.: petje, igranje; deli na monodicno in zorsko, vsebinsko (ljubezensko, obredno...)
- buholicno ali stepsko pesnistvo: helenizem, vpliv na Rim in EU.

SAPFO

▫ Njene pesmi so polne osebne custvenosti, dozivetj v naravi. Prva je v pesmi odkrila naravo. Ona je ocila dekleta na otoku Lesbos in

napisala veliko pesmi svojim gojenkam. Ker te pesmi izražajo ljubezensko čustvo, se po njih imenuje ljubezem med dvema ženskama.

▫SVATOVSKA PESEM (1.Berilo,117):

Svatovska pesem je tipična obredna pesem, namenjena za javne nastope.

ANAKREON

▫Njegova poezija je polna sladostrastja, pesnik opeva ljubezen na hudomusen način. Njegov stil je vplival na kasnejše pesnike, rimsko in Z evropsko književnost.

▫EROS, Z ZLATIMI KODRI BOG (1.Berilo,117):

To je enostavna, z rahlo ironijo pretkana pesem.

DRAMATIKA:

▫Razvila v čast bogu Dionizu. Razvije pa se iz zborovskih pesmi (ditirambov) in sicer tako, da so nekoga opevali in ta zboru odpoje nazaj. S tem se razvije osnovni element dramatike - DIALOG.

▫Tragedija je v bistvu kozlovsska pesem, pesem spremljevalcev Dioniza. Najprej je to ulični sprevod, po nekaj deset letih pa se preseli na oder in se razvije v dramo. Nastopajo bogovi, polbogovi in junaki.

▫Na podlagi dvojnega praznovanja Dionizovega kulta se razvije v dve smeri:

KOMEDIJA:

Vsebuje žalost za umrlim bogom in veselje ob dobri letini. Najprej je to pesem pijanskega zbora in se potem razvije v več smeri. Vrh doseže v Aristofanovi Stari komediji. Kasneje se razvije se nova komedija - komedija tipov ali karakterna komedija. Grško gledališče je odptega tipa (oder -SKENE, prostor med gledalci in odrom - ORKESTRA, prostor gledalcev - TEATRON). V komediji nastopajo povprečni ljudje z ulice, ki pa imajo poudarjene določene poteze.

DRAMA:

Z njenim razvojem se vloga zbora manjša, raste pa vloga igralcev, ceprav so bili na odru največ trije igralci, ki so imeli na obrazu masko. Igrali so samo moski.

Igre so trajale ves dan in običajno so igrali 3 tragedije (trilogija), na koncu pa komedijo, ki prinese olajšanje po začetni tezi.

Ko človek gleda tragedijo doživi katarzo ali očiscenje.

Najbolj znani predstavniki so Sofokles, Ajshih in Evripid.

SOFOKLES

▫Bil je najbolj cenjen in že za njegovega življenja so ga imeli za polboga. Napisal je okoli 120 iger, a je ohranjenih samo 7 (Kralj Ojdip, Elektra, Antigona, Tracanke...).

▫ANTIGONA (1.Berilo,118):

Govori o usodi Ojdipovih otrok, dogaja se v Tebah. Po Ojdipovi smrti so spori glede vladanja, vendar na koncu zavlada Kreon. Antigono ukaze živo zazidati zaradi ljubezni do bratov, vendar ona naredi samomor. Igra govori o volji do vladanja in ravnanja po

srcu.

PROZA:

ARISTOTEL

▫Z njim se razvije proza (zg., fil., govorniska, leposlovna). On je bil Platonov učenec in učitelj Aleksandra Velikega.

▫Ukvarjal se je z literaturo (Poetika), govorništvom (Retorika), naravo (Fizika), logiko (Organon)...

▫POETIKA (1.Berilo,124):

To je najpomembnejše delo evropske literarne teorije. Ohranjen je le 1. del, ki se ukvarja s tragedijo. Za njega je umetnost mimezis (najvisji estetski princip). Govori tudi o katarzi, ki je učinek pri gledalcu, ki sočustvuje z tragicnim junakom, ga prezema strah in se očisti strasti zaradi katerih junak doživi katastrofo.

Govori tudi o enotnosti dejanja v literaturi; npr. drama ima trojno enotnost - kraj, čas, dejanje.

▫Drugi del poetike se je verjetno ukvarjal z komedijo in jambsko poezijo. Aristotelu je komicno grdo, nenevarno, ker je junak lahko v velikih težavah, vendar se mu nič ne sme pripetiti.

7. RIMSKA KNJIZEVNOST

▫Razdeli se na tri obdobja:

- Arhajsko ali staro, v katerem se je razvila epika, proza in visek doseže dramatika.

- Zlato ali klasično, v katerem se je razvila lirika, vrh doseže zeta epika in proza.

- Srebrno, v katerem sta najpomembnejši proza in epika, včasih drama. Za to dobo je doba propadanja - Bronasto obdobje.

EPIKA:

▫Zacela se je s prevodom Odiseje v latinscino, torej je na začetku epike prevod ne pa kot ponavadi izročilo domačih piscev. Kasneje se seveda razvijejo tudi domača dela.

Najpomembnejši rimski epiki so: Vergil, Ovid, Lukan in Stacij.

VERGIL

▫ENEIDA (1.Berilo,130):

Je najpomembnejši tekst rimske epike. Vergil je sledil Homerju, zato prvih šest spevov ustreza Odiseji, drugih šest pa Iliadi. Ta zgodba je nadaljevanje Iliade.

Enej edini preživi padec Troje in se poda na pot iz Grčije v Italijo. Na tej poti s tovarisi išče novo domovino in tako pride v Afriko h kraljici DIDO na Kartagini. Pove ji svojo zgodbo in se odpravi naprej. Dido naredi smamomor, ker se je preveč zaljubula vanj. Enej pride na IT obalo in po dolgih bojih z plemeni najde novo domvino.

V pozgodbi pove, da so Enejevi potomci zacetniki Rimskega imperija.

OVID

□ On je enako pomemben kot lirik in epik. Njegovo najzanimivejše delo so Metamorfoze, ki so pesnitve z mitološko tematiko. Skupaj jih je 250, najbolj znana pa je Orfej in Evridika.

LIRIKA:

Ima več samostojnih potez in svezine kot epika. Oblikovno in vsebinsko je pestra. Med vrstami prevladujejo elegije, ode, satire, epistole... Vsebinsko je ta lirika razmisljujoča, pivska in satirčna. V vsebini se kaže tudi Rimski pogled na svet (uzivanje...).

Najpomembnejši liriki so Katul, Tibul, Properc, Ovid, Vergil in Horac.

HORAC

□ Je razumski pesnik, njegove pesmi izražajo rimsko miselnost. Pisal je razmisljujoče, pivske in satirčne pesmi ter poslanice. Najbolj znana poslanica, O pesniski umetnosti - De Ars Poetica, vpliva na evropsko pesništvo od renesanse dalje.

□ PISMO O PESNIŠTVU (1. Berilo, 136):

Verz je heksameter. Prvo poglavje govori o pesništvu, drugo pa o pesniku. Glede na Aristotelovo Poetiko, je to lahkotno pomenkovanje o sicer resnejših teoretičnih vprašanjih.

OVID

□ Bil je blestec in eleganten pesnik, pisal je predvsem ljubezenske pesmi. Kasneje ga je cesar Avgust izgnal v mestece ob Crnem morju, iz neznanih razlogov, kjer tudi umre. Tam je pisal predvsem žalostinke in poslanice.

DRAMATIKA

Vrh doseže že v arhaiski dobi. Ima veliko grških vplivov, le da se obredje umakne zabavi - V glavnem igrajo samo komedije. Vidnejša predstavnik sta Plaut, Seneka in Terenc.

PLAUT

□ Napisal je okoli 130 komedij, a se jih je ohranilo le 21. Najbolj znane so: Skopuh, Hisni strah...

□ S svojim delom močno vpliva na kasnejšo evropsko dramo, predvsem Shakespeara.

□ DVOJČKA (1. Berilo, 127):

Temelji na situacijski komiki. Govori o dveh bratih, ki sta v mladosti locena, kasneje pa se najdeta v istem mestu in ju zamenjujejo, a se vse srecno konca.

SENEKA

▫V svojih tragedijah stopnjuje grozo grske drame (umri na odru in ne za odrom, kot pri Grkih). S svojo dramatiko vpliva na evropsko dramo od renesanse dalje.

▫Dela so: Besni Herkul, Trojanke, Fenicianke, Agamemnon...

PROZA

Prozo razdelimo na zgodovinsko, filozofsko, govornisko in leposlovno. Na koncu 1. in 2. stoletja se razvije roman. Vidnejša sta dva romana Zlati sel (Apulej) in Petronijev Satirikon.

▫SATIRIKON (1. Berilo, 137):

Roman ni ohranjen v celoti. Delo je satiricno in realistično, prikazuje tedanjo družbo, najbolj znan odlomek je Pojedina pri Trimalhionu.

8. RENESANSA IN HUMANIZEM

▫V 15. stoletju je prislo do velikih družbenih sprememb, novih gibanj, začeli so odkrivati, razvijejo se mesta. V tem času je tudi konec fevdalizma in začetek kapitalizma. Okrepita se tudi znanost in umetnost.

▫V drugi polovici 14. stoletja se pojavi zanimanje za antiko (se posebej za literaturo). Grski učenjaki so pribezali iz Carigrada v IT in tam nadaljevali delo - povod za razvoj humanizma in renesanse.

▫RENEZANSA:

Renesansa pomeni preporod misljenja in čustvovanja, tako da je človek sedaj majvisja vrednota. Idealen je harmoničen človek (telesno in duševno razvit).

Renesansa je nasprotje mracnemu srednjemu veku, ki je bil utesnjen s fevdalizmom in vero.

▫HUMANIZEM:

Humanizem je nastajal vzporedno z renesanso. Od polovice 14. stoletja naprej so znanstvena prizadevanja pod okriljem humanizma, ki odkrivajo, razlagajo in posnemajo antiko.

Najbolj se razmahne po padcu Carigrada (prisli Grki). Mocno se uveljavi v IT, AN in drugod po Evropi.

DANTE ALIGHERI

▫S svojimi deli je začetnik humanizma in renesanse. Ta dela so :

- pesniška zbirka Novo zivljenje

- ep Bozanska komedija

▫NOVO ZIVLJENJE:

To delo pada v DOLCE STIL NUOVO (sladki novi stil), kar je oznaka

za srednjevesko pozno liriko. Ta stil na novo opisuje ljubezen, ki sedaj ni več odnos dama - vitez, ampak je nadnaravna sila, izraz božanskega.

Zbirka steje 31 pesmi (kancone, soneti). Posvečena je spominu na Beatrice, Dantejevo ljubezen do nje in njeno smrt.

▫BOZANSKA KOMEDIJA (1.Berilo,141):

Ta religiozni ep je njegovo najboljšo delo, ki se deli na pekel, vice in nebesa. Vsak del ima 33 spevov, torej jih je z uvodnim vred 100. Pisan je v tercinah.

To je elegična pripovedo Dantejevem pohodu skozi onostranstvo (skozi pekel in vice je zraven Vergil, v nebesih ps Beatrice). Z epom je hotel prikazati takratno IT zivljenje. Zacetimo nastanek kapitalizma. Hkrati se je on upiral cerkvi in se zgledoval po antiki.

FRANCESCO PETRARCA

▫On je en izmed prvih humanistov in renesancnih lirikov. Pisal je v glavnem v latinščini. Vplival je na renesancno liriko. Po njem se imenuje PETRARKIZEM (posebna struja poezije).

▫Njemu zenska pomeni nekaj vzvisenega, vendar hrepeni po njej z naravno ljubeznijo, ki pa je nesrečna. S tem je Petrarca tudi predhodnik romantične ljubezni opevane v romantiki.

▫CANCONIERE:

To je zelo pomembna zbirka pesmi pisana v IT. Obsega 367 pesmi. V sonetih in kaanonah opeva Lauro in spomine nanjo.

Njegova ljubezenska lirika nastane pod vplivom trubadurske lirike in dolge stil nuova. Ta poezija ni duhovna ampak je čutna. Uveljavlja lepoto kot harmonijo z motivi lirike (neuslišana ljubezen). Uporabljal je tudi prispodobne.

▫SONET (1.Berilo,146):

To je po obliki že čisto pravi klasični sonet. Ta sonet je eden značilnih v čast Laure (njegova ljubezen, za katero pa menijo, da je le plod njegove domisljije).

GIOVANNI BOCCACCIO

▫Njegova dela so v IT in LAT. To so ljubezenske, pastirsko alegorične in satirične zgodbe v prozi. Svoja zadnja leta je živel v Firencah, kjer je komentiral Božansko komedijo.

▫DEKAMERON (1.Berilo,148):

To je njegovo najpomembnejše delo, ki obsega 100 novel, ki so spravljeni v celoto s pomočjo okvirne zgodbe.

Dogaja se v Firencah, kjer je 10 mladih v podezelskem dvorcu in si pripovedujejo različne zgodbe (v glavnem erotične). Ideje so tipično renesančne, norčuje se iz menihov, samoopovedovanja ter poveljuje zvitost in pogum.

▫Novela je z renesanso kratka zgodba, v kateri je en dogodek, zaplet in nepričakovan razplet ali konec. Novela je jedrnatna, brez epske sirine.

WILLIAM SHAKESPEARE

▫On je umetnik za vse case. Kot imeniten psiholog v dramah prikazuje opce cloveske lastnosti. V srediscu pozornosti je clovek, njegove lastnosti pa so prikazane tako, da se nam slabe uprejo, dobre pa se bolj cenimo.

▫Snov jemlje iz antike in srednjega veka (NI IZVIREN) in jo preoblikuje.

▫Uporablja iluzionisticni oder (enostavna scena, ni kulis, drevo predstavlja cel gozd).

▫Dela razdelimo na:

- historije: AN zgodovina, antika
- cloveskanske tragedije: Kralj Lear, Hamlet
- komedije: Sen kresne noci, Ukrocena trmoglavka
- pravljicne igre: Zimska pravljica, Vihar

▫OTHELLO:Drama govori o ljubosumju. Othello je crnec, ki je srecen v zakonu, nakar mu nekdo iz dvora povzroci ljubosumje do zene, zato jo on na koncu zadavi.

▫HAMLET (1.Berilo, 159):

Hamlet je danski kraljevic, ki ni lahkoveren. On je clovek novega casa in zato se v njemu porajajo dvomi. Hkrati so ti dvomi posledica druzbenega prevrata. Ne verjame ne v preteklost ne v prihodnost. On omahuje takrat, ko bi moral ukrepati - tragedija cloveskega duha.

V uvodu govori o prikazovanju duha Hamletovega oceta nocnim strazam na dvoru.

V ekspoziciji vodi dvor stric Klavdij z Getrudo, Hamletovo materjo. Na dvoru je sluzabnik Polonij s sinom Laertom in hcerko Ofelijo, ki je Hamletova zarocenka. Duh poklice Hamleta k mascevanju. Hamlet zadevo preiskuje in stric Klavdij se izda za morilca, ko potujoci igralci odigrajo umor Hamletovega oceta.

V vrhu hoce Hamlet strica ubiti, vendar zabode Polonija.

V preobratu ga poslje stric v AN kjer naj bi Hamleta ubili, a se on resi in vrne domov. Doma je pogreb Ofeilje (samomor po očetovi smrti). Laert se hoce mascevati.

V katastrofi je dvoboj med Hamletom in Laertom, strupen mec, zastrupljeno vino za zmagovalca...

Na koncu pise:"To bi bil kralj, ce bi vladal." in to na malo pomiri.

▫ROMEO IN JULIJA:

To je najlepša ljubezenska tragedija. R in J sta otroka dveh sprtih druzin. Hoceta se porociti, a jima ne pustijo starsi. Julija naj bi se porocila z nekim uglednezem, vendar pater Lorenzo obvesti Romea naj pride resiti Julijo. Romeo dobi tudi sporocilo, da je Julija umrla - umre v dvoboju. Ko se Julija prebudi vidi mrtvega Romea in naredi samomor. Njuna smrt spoprijateljci druzini.

Nepozabne je scena prvega srecanja, balkonska, porocna noc in slovo.

CERVANTES

▫DON KIHOT (1.Berilo, 154):

To je pastirski, potepuski in viteski roman, ki je satiricen na srednjevesko romanco, zato je to tudi satiricen roman.

Don Kihot je reven plemic, ki hoce postati vitez. Omisli si izvoljenko Dulcinejo, oprodo Sanco Panso in konja Rosinanta. Dela viteska dela. Vse skupaj je zelo smesno, v dvobojih nikoli ne

zmaga. Pocasi postane tragicen junak, ker je kotel dobro, a je naredil vec skode.

S tem delom se norcuje iz srednjega veka, ima konflikt med prakticnostjo in nezivljenjskim idealizmom. Posamezne zgodbe so okoli dveh glavnih junakov.

FRANÇOIS VILLON

▫Je največji pesnik srednjega veka, a vseeno s svojim delom sodi v renesanso.

▫VELIKI TESTAMENT:

Tu so zbrane vse njegove balade. Najbolj znana je EPITAF V OBLIKI BALADE (1.Berilo, 148), ki je napisan za obsojence na vesala. Sestavljena je iz 3 kitic s po8-12 verzov, na koncu pa je se poslanica.

▫Villon je balado napolnil z realistično vsebino, ki je bila neposreden izraz njegovega zivljenja. Govori oduhovnem in družbenem razkroju pred prehodom v renesanso.

▫Njegovo dolgo glavno delo je MALI TESTAMENT.

DUBROVNISKA RENESANSA

▫V casu nase reformacije. Mladina je iz IT, kjer je studirala prinesla reforme, ki jih uporabijo tudi v kulturi, ki doseže visok v 15. in 16. stoletju, kljub znakom Dubrovniskega propada.

▫Glavna pesnika sta SISKO MENCETIC in MARIN DRZIC. V pesmih hoceta pesnika osvojiti deklet, a se ona ne odzove in zato pesnik izraza bolecinu. Deklet se ga usmili, a se on na koncu navelica in nakloni ljubezen bogu.

Najbolj znana je Drziceva komedija DUNDO MAROJE (1.Berilo,71), ki se dogaja v Rimu, glavne osebe pa so Dubrovčani. Dundo je trgovec, ki isce sina v Rimu. Sin je zapravil ves denar, ki mu ga je dal oče in ga zato noče poznati. Na koncu se vse dobro konca, ko pride sinova zarocenka.

▫Razvije se se posebna zvrst - idila iz ribiskega zivljenja, katere predstavnik je PETAR HEKTOROVIC. On v delih pise le o sebi in o dogodkih, kot jih je sam dozivel in spoznal. Njegovo najpomembnejše delo je RIBARJENJE IN RIBISKO KRAMLJANJE (1.Berilo,68), ki govori o dogodkih na tri dni dolgi voznji od Hvara do Solte in nazaj. Zanimiva je po socialni plati, saj se njemu ni bilo potrebno družiti z revezi, a on jih ceni in jim pravi prijatelji, tovarisi.

9. SREDNJI VEK IN PISMENSTVO NA SLOVENSKEM

▫Traja od 750 do 1550. V tem obdobju so se začeli 1. zapisi v SLO jeziku. Pismenstvo je cerkveno slovstvo, ki je ohranjeno iz srednjega veka. Pisari so NE in Ceski menihi. Ti spisi so v glavnem prevodi in so cerkveno obrednega in poucnega znacaja. Oblika je dolocena z vsebino, pomemben je slog, jezik.

BRIZINSKI SPOMENIKI

▫Nastali v 10. stoletju, nasli pa si jih v Brizinu v AUT, v Zborniku srednjeveskih spisov. V zborniku so nasli 3 rokopise v SLO. Prvi in tretji sta splosna spoved, drugi pa je pridiga o grehu in pokori. Rokopisi odkrivajo zacetke SLO jezika in njegovo zgodnje obdobje.

▫Jezik je zgodnja slovenscina, ki je postala samostojen jezik brez tujk in nmarecij.

▫Prvi jih je izdal Kopitar, kasneje se Ramovs, Milko Kos in Kolaric.

CELOVSKI ALI RATESKI ROKOPIS

▫Nastal v 14. stoletju v Ratecah, shranjen pa je v Celovcu. Napisal ga je NE duhovnik.▫Obsega tri molitve: Ocenas, Apostolsko vero in Zdravo Marijo. Jezik je gorenjscina z koroscino in dolenskim narecem.

STISKI ROKOPIS

▫Nastal v 15. stoletju, nasli pa so ga v Zborniku Stiskega samostana. Sestavljen je iz dveh delov. Prvega je napisal Ceski duhovnik in obsega dvoje molitev: Molitev pred pridigo in Cascena kraljica. Drugi del je napisal SLO duhovnik in je obrazec splosne spovedi in zapis prve nabozne pesmi, ki je hkrati tudi 1. zapis poezije v SLO jeziku.

▫Jezik je dolenscina.

10. STARA CERKVENA SLOVANSCINA

▫To je jezik Cirila in Metoda, ki sta v 60-ih letih 9. stoletja napisala 1. slovanske knjige.

▫Najprej so ugibali, kateri jezik je to, a so na koncu ugotovili, da je to slovanski jezik. Kopitar je hotel dokazati, da je to jezik panonskih slovencev. Skliceval se je na posamezne besede v prerokih.

Istega mnenja je bil tudi Fran Miklosic in je ta jezik imenoval staro slovanski jezik.

Vprasanje je resil Vatroslav Jadic, ki je ugotovil, da je to jezik Makedonskih slovanov.

▫Brata Ciril in Metod sta v ta jezik prevedla najvaznejse evangelije. Za zapis sta si izmislila drugo pisavo - GLAGOLICO, vendar jo zamenja Cirilica.

▫Najstarejsi glagolski spomeniki:

Marijanski in Assemanijev evangelija, Glocov glagolit...

11. PROTESTANTIZEM - REFORMACIJA

▫To je gibanje proti rimsko katoliski cerkvi. Protestantizem se je zacel v NE z Martinom Luthrom. On trdi, da se zvelicanje doseze ze z vero v boga, ne priznava papeza, odpravi celibat (zakon, da se

duhovniki ne smejo porociti), edini vir je Sveto pismo, zato naj ga bere vsak pesnik.

▫V Slovenijo so ga prinesli studentje in vojaki, vendar ga prepovedo pred uveljavitvijo. Leta 1547 pride na oblast škof Tekstor, ki doseže cesarjevo prepoved in pozaprte vse duhovnikov. Nas prvi protestant je Primož Trubar, ki pobegne v NE. Kasneje se zopet vrne, a leta 1565 zopet pobegne v NE zaradi prevelike revoluconarnosti. V tem času začnejo delovati Dalmatin, Krelj in Bohorič. Leta 1584 natisnejo Biblijo in Bohoričev slovnico Zimske urice. Kmalu zatem je protestantizma konec in zato so vsi protestanti izgnani iz Ljubljane. Leta 1599 rekatolizacijska komisija unci vse knjige, cerkve in pokopališča.

PRIMOŽ TRUBAR

▫On je pesmi prevajal in NE in imel pri tem težave z določanjem knjižnega jezika. Izbral je ljubljanski mestni govor z dolenskim posebnostmi in precej germanizma. Težave je imel tudi s crkami, vendar je izbral latinico in dodal nekaj znamenj. V tem svojem crkopisu ni bil dosleden.

▫Bil je vodilni SLO reformator in 1. SLO pisatelj. S svojim delom je naredil temelje za nadaljni slovstveni in kulturni razvoj.

▫Vedel je, da bomo prisli iz kulturne teme samo z izobrazbo, zato je že on poizkusal s tem.

▫Glavna dela: Katekizem, Abecednik, Prevod nove zaveze...

SEBASTJAN KRELJ

▫On je izboljšal Trubarjev crkopis in ga dosledno uporabljal. Izogibal se je germanizmom in dolenscini ter se s tem močno približal idealnemu knjižnemu jeziku.

▫On je prvi pisec, ki je nacrtno in zavestno skrbel za jezikovno kulturo - 1. SLO purist.

▫Glavna dela: Otročja biblija, Postila slovenska

ADAM BOHORIC

▫Pomemben je na jezikovnem področju. Sodeloval je pri pregledovanju Dalmatinove Biblije.

▫ZIMSKE URICE:

Je naša 1. slovnica, a je brez veljave, ker temelji na LAT slovnici in je napisana v LAT. Uvod je pomemben, ker je izrazito preroden.

JURIJ DALMATIN

▫Za zivljenjsko nalogo si je zadal prevesti Biblijo. Upošteval je Kreljeve pripombe in izboljšave, tako da je to eno najpopolnejših SLO del.

▫Biblija je eno najpomembnejših protestantskih del. Pri prevajanju si je izmislil več novih besed. Biblija se je edina izognila pozigu, tako da so se iz nje učili. Hkrati je temeljna in

najpomembnejša knjiga za razvoj SLO jezika.

12. PROTIREFORMACIJA IN BAROK

PROTIREFORMACIJA

▫V Ljubljani skof Tomaz Hren vodi komisijo za iganjanje protestantizma, ki ni vsec cerkvi. V tem casu prihaja do sporov med cerkvijo in drzavno oblastjo, katere moc pada zaradi upiranja plemicev, ki so povecini protestanti. V tem casu je kulturno mrtvilo (seziganje knjig...), zato to obdobje po kvaliteti niti po kvantiteti ni primerljivo z protestantizmom.

▫Teksti niso nastajali zaradi custev, urejali so cerkve...

▫Leta 1615 nastopi popoln kulturni molk, ki traja do leta 1652. V tem casu ni bila izdana nobena knjiga. Med tem casom so vojne, ki dajo snov kasnejšim ustvarjalcem.

BAROK

▫To obdobje je razgibano, barvasto...

▫Prinas ga je največ v slikarstvu in kiparstvu.

▫Nadaljuje s cerkvenim slovstvom in pridigami. Najbolj znan pridigar je Janez Svetokrski, ki izda svoje pridige v knjigi Sveti priročnik. Knjiga obsega nedeljske in praznične pridige. Dobra je tudi zgradba, jezik je barocen, stavki so dolgi, uporabljal je sinonime, prisprodebe in latinske citate. Je pateticen.

13. KLASICIZEM

▫Je istocasno z barokom, a cisto drugacen. Zacel se je v FR v zacetku 17. stoletja. Na nastanek te smeri je imel mocan vpliv tudi Rene Des Cartes, ki je poudarjal vsemogocnost razuma, zacetek racionalizma.

▫To je literarna smer po anticnih vzorih. V dramatiko so sprejeli trajno enotnost. Vse je podrejeno redu in razumski kontroli. Stil je jasen in nazoren. Kljub temu je v tem obdobju en največjih komedijantov - Moliere.

▫Poetika je strogo postavljena, določen je verz, stil, jezik...

JEAN DE LA FONTAINE

▫En glavnih predstavnikov klasicizma.

▫FABLES:

To je njegovo glavno delo v 12 knjigah. Snov je vzel iz Ezopovih basni ter srednjeveskih in orientalskih virov. Basen vsebuje moralno poanto, poudarja prikaz dogodka, oseb in dialoga. Basni vplivale na nadaljni razvoj te vrste v prosvetljenstvu.

MOLIERE

- Je najpomembnejši avtor klasicizma.
- Opisoval je cloveske napake svojega casa. Njegove komedije so komedije znacaja, ki nimajo glavnega junaka, ampak govorijo o nekem obdobju ali stanu. Temeljijo na zakonskih presustvih, prepirih... Pretirano opisuje glavno osebo, ki ima obicajno eno samo slabo lastnost.
- Te komedije so vecne zaradi obceclovecnosti.
- V Ucenih zenah je opisoval necimrnost ucenjastva.
- TARTUFFE (1.Berilo,164):
Govori o svetohlinstvu. Glavne osebe so druzina Oregonovih in Tatuffe. Tartuffe Oregona prepriča v svojo pobožnost, hkrati pa mu skoraj spelje zeno, hčerko in vse premoženje, Oregona pa postavi v zapor. To mu ne uspe. Vse se srečno konča.

14. RAZSVETLJENSTVO

- To je kulturno gibanje v AN in FR, ki se pojavi z osamosvojitvijo mescanstva in koncem fevdalizma. Do gibanja pride zaradi Des Cartesovega Racionalizma in empirizma. Razsvetljenci zahtevajo nov nacin vladanja, pravice mescanov in sodno ter solsko reformo.
- Voltaire napadel dogmaticnost cerkve. Pojavijo se materializem, ateizem in deizem. S pomocjo razuma so hoteli razsvetliti cloveka, zato vsa literatura vsebuje to misel. ▫Pojavijo se tudi sentimentalni ter satiricno potopisni romani, povesti s tendenco (vidno idejo, ki nasprotuje drugi).
- VOLTAIRE; KANDID IN OPTIMIZEM (1.Berilo,168):
Ima zgornjo tematiko. Smesi filozofa Leibinza (povsod je harmonija). Kandid, vzgojen po tem, se potepa po svetu. Na poti spozna, da je vse drugace, da ni nikjer nobene urejenosti. Norcuje se iz navadnih lastnosti, slabosti in religije. Na koncu pove, da vsak opravlja svoje delo in da je vse urejeno.
- Dramatika se razvije po klasicisticni dramatiki - BEUMACHAIS; FIGAROVA SVATBA.

RAZSVETLJENSTVO NA SLOVENSKEM

- To je posvetna knjizevnost v casu Marije Terezije in Jozefa II. Razvije se zaradi vzgojevanja narodne zavesti in ljubezni do SLO stavri. Razsvetljenci hocejo pridobiti mescane za SLO, izobraziti kmeta, uveljaviti SLO jezik in ga izpopolniti za visoko literaturo.
- Sirijo ga trije krozki:
POHLINOV KROZEK:
Marko Pohlin z drugimi duhovniki. Najpomembnejse Pohlinovo delo je Kranjska gramatika. To je SLO slovnica v NE. Tu je on odkril 6. sklon, uvod je mocno narodno zaveden.
Izidejo Pisanice - 1. SLO pesniski zbornik. Obsegajo 1. SLO opereto Belin. Najpomembnejša pesem je Zavedni kranjec Valentina Vodnika.
- JANZENISTICNI KROZEK:
Ukvarjal se je z nabozno literaturo. Vidnejša sodelavca sta bila Jurij Japelj in Blaz Umerdej.
- ZOISOV KROZEK:
Je najpomembnejši, saj vsebuje preroditelje. Vodi jih Zois, ki je

hotel razviti casnikarstvo, pesnistvo...
Najpomembnejši clani so bili: Linhart, Vodnik, Kopitar

VALENTIN VODNIK

▫Pisal je poljudnoznanstveno literaturo - Knjiga o babistvu, casopis - Ljublanske novice, ucbenike. Je nas 1. pesnik. Izdajal je Pratiko, ki je za nasvete kmetom, koledar...

▫PESMI ZA POKUSINO:

Najpomembnejša zbirka, ki je vsebovala stare in nove pesmi, ki povelicujejo. Govorijo o mescanu, kmetu... in jih povelicuje. V domovinskih pesmih zacutimo narodni ponos. Pesmi niso osebne, le Moj spomenik, kjer govori o sebi in svoji usodi. Ta pesem je alpska poskocnica, saj je vesela pesem. Jezik je cist z vplivi gorenjscine.

Najbolj znane pesmi so: Zadovoljni Kranjec, Dramilo, Vrsac...

ANTON TOMAZ LINHART

▫Napisal je zbirko pesmi Cvetje s Kranjskega v NE. Za Slovenstvo ga je navdusil Zois, sam pa je sezgal svoja NE dela. Zaradi tega je zacel prevajati.

▫ZUPANOVA MICKA:

Micka se obotavlja med laznim bogatstvom in resnicno revscino, ki jo tudi preprica. Ljubita jo Anza in Tulpenheim, ki je ze porocen. Na zaroki med Micko in Tulpenheimom se vse razkrije, porocita se Anze in Micka - srecen konec.

S tem delom je hotel poudariti kmecko prebrisanost, obsodil je plemstvo. To je bila 1. oderska upodobitev SLO dela.

▫VESELI DAN ALI MATICEK SE ZENI (1.Berilo,18):

Podoben je Figarovi svatbi, a je krajši, bolj zgoscen. Zahteva solanje za kmeta, v solah SLO jezik.

15. SLOVENSKA ROMANTIKA

Zacela se je leta 1809, ko je Kopitar izdal Znanstveno slovnico, koncala pa se je leta 1848, ko je Marcna revolucija. V tem casu sta pri nas mlajša (proti Avstriji, preganja jih cenzura, hocejo estetiko, pravo lit.; Preseren, Cop, Smole,...) in starejša (Jernej Kopitar; jezik, ne pa estetika, pri nas hoce površno poezijo, ces da ne rabimo umetnosti) generacija

JERNEJ KOPITAR

On se ni strinjal z bohoricico, zato se je zacela crkarska pravda. Bil je dunajski cenzor za Slovanstvo. Vplival je na Vuka Karadzica. Znacajno je bil obcutljiv in domisljav. Zaradi osebne uzaljenosti ni maral Preserna in Kranjske cbelce.

CRKARSKA PRAVDA

a) Peter Danjko in Fran Metelko napiseta danjčico in meteljčico kmalu po Kopitarjevi slovnici, kjer se Kopitar dotakne crkopiša. Leta 1832 spopad med bohoricico in meteljčico. O tem napise Preseren pesem - Sonet o kasi. Tu gre za boj med generacijami. Zatem se vmesa Cop, ki s prevodom kritike Celakovskega o KC dokazuje, da meteljčica ni dobra. Hkrati Cop napise ABC-boj, s katerim pokazuje, da meteljčica ni uporabna □ jo prepovedo. Zaradi tega se hoče Kopitar mascevati.

b) Leta 1833 bi moral iziti IV. zvezek KC, vendar Kopitar zahteva cenzuro na Dunaju. Kopitar napise, da je Preseren zanič, Cop, ki je cenzuriral prej, pa malomaren. Zaradi tega KC izide leto dni kasneje.

KRANJSKA CBELCA

To je bil naš 2. pesniski zbornik, ki je izšel v petih zvezkih. Tehnični vodja je bil Miha Kastelic (rokopisi, tisk). Glavni pesniki so bili Preseren, Cigler, Potocnik, ... Duhovni vodja: Cop.

MATIJA COP

Na Kopitarjevo pobudo je napisal Pregled SLO slovstva. On je stal ob strani Presernu in mu dajal svoje znanje, mu bil ogromna podpora, zato se leta 1835, ko Cop umre, Presernu skoraj sesuje svet.

FRANCE PRESEREN

Njegovo delo delimo na tri obdobja.

□ MLADOSTNO OBDOBJE 1824-30:

Bolj malo pesmi, ker mu jih je zadrževal Kopitar, ces da jih mora spremeniti, kar tudi stori. Ostanjejo pesmi, ki so se lahkotne in kažejo, da se ni čisto roamtik. To so: Povodni moz, Dekletam (1. Berilo, 37), Prevod Lenore, ...

□ ZRELO OBDOBJE 1830-40:

V tem obdobju je napisal najlepše pesmi.

- SLOVO OD MLADOSTI (1. Berilo, 38):

Ima že veliko romantičnih elementov, kot so razkol med resničnostjo in ideali, slovo od mladosti. Pesem je iz petih stanc (8 vrsticne dvodelne kitice, rima ABABABCC, zadnji dve vrstici sta povzetek prvih šestih). On vidi mladost iz dveh strani in jo pojasni s temno zarjo - protislovje v naravi.

- SONETJE NESRECE (1. Berilo, 40):

Sestavljeno je iz 7 sonetov, vendar je za objavo ustrezalo samo 6. Motiv za pisanje je dobil ob koncu zveze s Kajetano Klunovo in ob slabo opravljenem sodniskem izpitu.

- SONETNI VENEC (1. Berilo, 41):

Glavna pravila za sonetni venec:

15 sonetov, zadnji je magistrale, ki je sestavljen iz zadnjih oziroma prvih verzov sonetov (14. sonet se končuje s 1. verzom 1. soneta). Vsak verz magistrala se ponavlja 3x. Magistrale je izhodišče celote, ki ga je Preseren dopolnil s AKROSTIHO (Primicovi

Julji). Prvi sonet je razlagalni, zadnji je magistrale (povzetek, pesništvo), 7.,8.,9. sonet govorijo o domovini, ostali pa govorijo o ljubezni.

Sonetni venec:

Ima notranji red (ljubezen, domovina, pesništvo). Venec govori o tem, kako lahko ljubezen pesnika navdihne z takim navdihom, da bi z njim resil Slovence iz kulturne teme. Idejno je pesem oprta na izročilo o Orfeju. Vse tri teme pa se v pesmi prepletajo.

- KRST PRI SAVICI (1.Berilo,48):

Nastal je po Copovi smrti. Ideja za pesem je zgodovina Slovencev. Pesem je sestavljena iz posvetila Copu, idejne razlage (pesnik verjame v posmrtno zivljenje) in zgodbe.

ZGODBA: to je zg. ep, kjer se Crt bojuje proti kristjanom, ni hrane, nujen je preboj, resi se samo Crt, kasneje je Crt sam, stori samomor, a se prej spomni Bogomile. Crtomir je tragicni junak.

Krst obravnava pokristjanjevanje Slovencev. Posvetilo pove za motiv (smrt Copa in izguba Julije), drugi del pa blagoruje tiste, ki verjamejo v posmrtno zivljenje, on sam pa je Crtomir.

Krst se deli na Uvod (pripoved o boju s kristjani) in Krst (o junaku in osebni stiski, vidi Bogomili, ki je pokristjanjena, vidi, da je na tem svetu zveza nemogoca, mogoca le v krscanskem onostranstvu, Crt se da krstiti in potem uci rojake krscanstva).

Idejno se pesnitev navezuje na Preserna in njegovo zivljenje. V zivljenju je nasel nekaj s cem lahko pomaga rojakom.

- PEVCU (1.Berilo,55):

Pesem govori o pesniskem poklicu kot ze dosti pesmi poprej (Glosa, Orglar,...). Idejno je pesem nadaljevanje Sonetja nesrece. Govori o obupu in strahu pred prihodnostjo, vendar na koncu pesmi pove, da je to pac pesniski poklic.

Oblikovno je pesem simetricna (kitice so 2:3:4:3:2), vrh je v 3. kitici, rima je v zaporedju a-e-i-o-u.

▫POZNO OBDOBJE 1840-46:

- V SPOMIN ANDREJA SMOLETA (1.Berilo,57):

V srediscu je druzbena tematika, govori o bratoljubju, ki ga na svetu ni, doma pa je samo se grob. Upodobil je prijateljevo zivljenjsko zgodbo, ki je na zunaj razlicna od njegove, podobni pa sta si po zivljenjskem nazoru.

- ZDRAVLJICA (1.Berilo,59):

To je 1. narodno politicna pesem. Pesem je napitnica, kar je poudarjeno z obliko kitic, ki je v obliki case - CARMEN FIGURATUM. Vsebinsko predstavlja pesnikov druzbeni in politichni nazor (demokracija, sozitie narodov).

▫Zbirke: Poezije

V to zbirko ni vkljucil pesmi, ki so tudi za petje, balade, romance, Krst pri Savici, Gazele, sonete,...

16. EVROPSKA ROMANTIKA

▫Zacela se je v zacetku 19. stoletja. V tem casu v Jeni gibanje Pangermanizem, Jan Kotar pa gibanje Panslavizem. To obdobje je bilo polno nacionalnih in revolucionarnih gibanj.

▫Romantika izvira iz besede roman, ki pomeni v zacetku neresnicno custveno zgodbo, v 19. st. pa je to liberarna smer. Ima vse znacilnosti predromantike z idealisticno filozofijo.

V romantiki se pojavlja pesimizem zaradi razlike med lepimi sanjami

in kruto resnicnostjo. Ustvarjalci zavračajo razum, prva so jim
čustva (ljubezen) in intuicija, hkrati pa postavijo sebe in
pesniski poklic nad druge ljudi. Pojavi se tudi platonska ljubezen,
ki se le redko uresniči. Veliko se jih vrne v naravo in religijo.
▫Kot smer se razvije po celi Evropi. Značilni predstavniki so:
Heine, Byron, Puskin, Hugo, Wordsworth,...

HENRICH HEINE

▫Njegove pesmi so zaradi vpliva ljudskih pesmi mehke in liricne.
Izpovedujejo hrepenenje ter sliko narave. V zaključkih del uporabi
nijo, ki unici vso romantiko in iluzijo.

▫V veliko pesmih govori proti domačim razmeram (liberalizem),
drugače pa so pesmi dokaj realistične - Slezijski tkalci; 1. rev.
pesem.

▫LORELEI (1.berilo,176):

Motiv pesmi izvira iz romantične tradicije. Pripoveduje o nesrečno
zaljubljeni lepotici, ki se vrže z visoke pečine v Ren. V času
nacizma so jo objavljali kot narodno pesem. Vzorednico tej pesmi
najdemo v Presernovem Ribicu.

▫Zbirke: Pesmi, Knjiga pesmi, Romancero,...

PUSKIN

▫Kot pesnik je bil zelo jasen. V ljubezni je iskal nekaj visjega. V
refleksivnih pesmih govori o zivljenju, krivicah,...

▫ZIMSKI VECER (1.Berilo,178):

V tej čustveno razpoloženjski pesmi je očitna izredna lahkotnost
in virtuoznost Puskinovega verza. ▫Njegovo najbolje delo je roman v
verzih Evgenij Onjegin, ki govori o Ruskem romantičnem človeku.
Evgenij je plemiški mladenič, ki sreča zivahno Olgo in mirno
Tatjano. Tatjano on zavrne, ker mu je vsec Olga, ki pa je zarocena.
Kljub temu, da zarocenca ubije, ga Olga ne mara. Vrne se v mesto,
kjer zivi v brezdelju (ima SPLEEN ali HANDRA - navelicanost vsega).
Sreča Tatjano in ji izpove ljubezen, a je zavrnjen, ker je ona
porocena.

V tem delu Puskin kritizira plemstvo in odvecnega človeka.

▫Druga dela: povest PIKOVA DAMA, drama BORIS GODUNOV iz ruske zg.

BYRON

▫Njegovo delo se deli na tri skupine:

- krajše pesmi na zacetku (Pa ne pojdeva vec)
- zgodbe iz romantičnih zahtev po begu iz vsakdanjosti (Romanje
grofica Harolda - 1.Berilo,175)

V Romanju opisuje potovanja po Portugalski in jutrovih dezelah,
ki jih ljudje poznajo samo iz zgodb. Junak je podoben Byronu.
Ko se junak zaljubi, pride do dvobojev v katerih ni zmagovalca,
ampak propadeta oba bojevalca. Ta pesnitev mu je prinesla
najvec slave.

- pripovedno satiricne pesnitve (Don Juan); tu najde nov izrazni
svet

- Imel velik vliv po vsej Evropi (Puskin, Heine, Cop, Preseren)
- BYRONIZEM: pojav, da ljudje popolnoma posnemajo Byrona (oblacenje, sepanje, prezirljivost, alkohol, potovanja,...)

MIHAIL JURJEVIC LERMONTOV

- Pisal je drame, prozo in lirске pesmi.
- JUNAK NASEGA CASA (1.Berilo,181):
To je njegovo najbolj znano delo, ki je sestavljeno iz dveh krajsih in dveh daljsih povesti. Glavni junak je oficir PECORIN na Kavkazu. On je mlad, delaven, borben, ima voljo in pogum, vendar je kljub temu obsojen na nedelo. Zaradi tega se spremeni (egoizem, vzvisenost) in vsem prinasa nesreco. Je odvecen clovek, podoben Onjeginu.

JOHANN WOLFGANG GOETHE

- Pisal je lirске in epske pesmi, romane, drame, eseje in kritike.
- V liriki je predstavnik romantike (subjektiven, stopnjuje custvenost).
- TRPLJENJE MLADEGA WERTHERJA (1.Berilo,171):
Roman je zelo custven, opisuje naravo, smrt je vedno izhod iz stiske - pesimizem. Roman je napisan v pismih, ob pisanju je uporabil nekaj spisov in resnicnih podatkov. Okvir junakovim dozivetjem, custvom in razpolozenjem tvori narava s svojimi spremembami, ki ustrezajo spremembam junakove usode. Junak isce uteho v idilicni naravi, nato v ljubezni in koncno v smrti.
- FAUST:
Najpomembnejse delo, ki je dramaticna pesnitev v dveh delih. Osnova je pripoved o cloveku, ki je zapisan hudicu. Faust ne najde smisla zivljenja, kar vidi zli duh Mefisto, ki mu izda vse skrivnosti v zameno za njegovo duso.

17. REALIZEM PRI SLOVENCIH

- Razvijal v casu boja SLO za osnovne kulturne in politicne pravice, hkrati pa je bila tudi knjizevnost pod vplivom folklore.
- Evropskemu realizmu so se najbolj priblizali Kersnik, Tavcar in Askerc.
- STAROSLOVENCI:
Bili v prvem obdobju pod vodstvom Bleiweissa. Med njimi je bil največji pesnik Jovan Vesel Koseski, ki je posnema Schillerja. Novice so med ljudmi sirile veelje do branja, uveljavile so gajico. V citalnica so prirejali zabavne vecere, vendar je bil program stereotipen, sodelovali so predvsem nemskutarji.
- MLADOSLOVENCI:
Bili so pod vodstvom Frana Levstika. Bili so napredni, tako da so unicili Koseskega in obnovili Preserna. Izdajali so casopise. Hoteli so spraviti SLO jezik v vsakdanjo rabo. V tem casu so nastajale kulturne ustanove:
 - Mohorjeva druzba, ki je prva ljudska zalozba, ki je izdala SLO povesti
 - Slovenska matica je izdajala leposlovje in znanstvene spise

- Dramaticno drustvo; odrska besedila, predstave
▫ Okoli leta 1860 prve leposlovne revije, vendar so nehale izhajati, ko je Stritar skritiziral staroslovence.

▫ VAJEVCI:

To so za literaturo nadarjeni sosolci. Najaktivnejši je bil Jenko, za duhovni vzor jim je bil Levstik. Po maturi so vsi odsli na Dunaj, kjer so se redno zbirali v krcmi.

Sem spadajo: Jenko, Tavcar, Kersnik, Gregorcic, Askerc, Jurcic.

PESNIŠTVO:

SIMON JENKO

▫ V prozi je napisal Jeprskega ucitelja, Tilko in Spomine.

▫ TILKA (2.Berilo,19):

Tilka je fant, ki je odšel zaprosit za roko, a je bil odbit. Zaradi tega se ni nikoli oženil. Junak je psiholosko omejen, kar daje podlago za psiholosko oznacitev lika, ki je se najbolj v ospredju. zaradi tega ima delo skromno epsko sirino.

▫ Njegova lirika je bila preprosta po obliki, občutja so pristna. Domovinska lirika je bila se zgodnja, pesmi so elegije ali budnice (Morje Adrijansko, Samo, Naprej zastave slave...).

▫ Njegovo ljubezensko custvo se spreminja od lahkozivosti do hrepenenja in strasti ter obupa. Cikel OBUJENKE

▫ OBRAZI (2.Berilo,15):

S tem ciklom je dosegel visek. Verz je krakovnjak, 3x4 vrsticne kitice. Tu je vidna njegova zivljenjska filozofija - kozmicni pesimizem. Pogovarja se z naravo, ki zazivi, jo ljubi in se je boji.

▫ reflektivna lirika je polna otoznosti in obupa, a se je temu uprl z ironijo in mosko voljo

▫ SLOVENSKA ZGODOVINA (2.Berilo,17):

Delo vsebuje pesnikove spomine o SLO. Tu je v ospredju ideja katastrofalnega slovenstva, ker ni slavne preteklosti in je zato ostal le obup.

ANTON ASKERC

▫ Pisal je lirske in epske pesmi ter balade in romance, ki jih razdelimo na tiste iz ljudskega zivljenja, z zgodovinsko snovjo, s socialno vsebino.

▫ Pisal je realisticno s preprostim slogom. Pesmi nimajo melodicnosti. Uporabljal je parabolo - poucna zgradba.

▫ Balade in romance iz ljudskega zivljenja imajo snov iz pripovedk in resnicnosti (kmeckega zivljenja).

MEJNIK (2.Berilo,48):

Govori o prividih pijanega Martina, ki na poti domov sreca umrlega soseda, ki nosi mejni kamen nazaj na svoje mesto.

SVATBA V LOGEH:

To je vesel prikaz svatbe, prinasanja daril, zenin dobi tudi svojega nezakonskega otroka.

▫ Balade in romance z zgodovinsko snovjo posezejo v SLO zgodovino. Ponazorijo nacionalno, svobodoljubno in svobodomiselnost idejo.

STARA PRAVDA:

To je 10 pesmi v casu SLO uporov in Hrvasko - SLO kmecki upor. Najbolj znani sta TLAKA (kmetje nazenejo grascake na tlako) in KRONANJE V ZAGREBU (simbolicno povzdignjena podoba Gubcevega trpljenja in smrti).

▫Z baladami je ustvaril sodobno socialno pesem. Najboljsi zbirki sta Balade in romance ter Lirske in epske pesmi. Kasnejse je izdal samo zaradi dokazovanja svojih sposobnosti

▫Modernisti so ga na zacetku cenili, a se kasneje spre s Cankarjem, ker je Askerc napisal nepomemben uvod v Kettejevo zbirko in celo spreminjal pesmi.

SIMON GREGORCIC

▫Ko je leta 1882 izdal Poezije so oznacene za zlato knjigo, le duhovscina se zgraza. Kritika ga prizadane, a so ga kljub temu poimenovali Goriski slavcek. V njih je posnemal ljudsko pesem in uporabljal domaca narecja.

▫DOMOVINSKE PESMI:

V teh pesmih izkoriscevalce pepeli, domace pa blagoslovi.

SOCI:

To je domovinska oda v govorniskem slogu. Deli se na dva dela z enakimi zacetnimi verzi. Govori o vedrm in barvitom zgornjem toku ter o zalostnem in motnem spodnjem toku. Naslika vizijo 1. vojne in si zeli, da bi IT imperialisticni pohlep obnemogel.

V PEPELICNI NOCI (2.Berilo,45):

Pesem izraza jasno socialno in nacionalno idejo. Ima preprosto obliko stirivrsticne kitice s prestopno rimo.

▫REFLEKSIVNE PESMI:

V teh pesmih nam najpej poda sliko iz narave, ki jo primerja z clovekom in njegovo notranjostjo. Daje tudi napotke za zivljenje. V pesmih nam pove, da naj zivljenje tece tudi ob resnem delu, ne le ob zabavi in da naj bomo spostljivi do socloveka, da mu moramo v nesreci pomagati, ne smemo biti sebicni. Svetuje nam tudi, da ko imamo tezave, jih moramo mozato prenasati.

Sem spadajo pesmi: Zivljenje ni praznik, Sam, Daritev...

▫OSEBNO IZPOVEDNE PESMI:

Te so njegove najboljse, saj opevajo njegovo domotozje. V pesmih izraza tudi hrepenenje po Dragoili. Njegovo ljubezensko custvo je nezno in zastrto.

Te pesmi so najtehtnejse takrat, ko govori o osebni nesreci, priklenjenosti na poklic, ljubezenski osamljenosti in obupu. Izhod je iskal v obupu.

CLOVEKA NIKAR! (2.Berilo,43):

To je osebnoizpovedna pesem, ki s svojim sporocilom sega tudi na podrocje svetovnega nazora, ki je obarvan s panteizmom in pesimizmom. Oboje je spodbodlo mocne reakcije s strani cerkve.

- Ostale pesmi: Pastir, Ujetega ptica tozba...

PRIPOVEDNISTVO:

JANEZ TRDINA

▫Romanticni realist iz stare generacije mladoslovencev, ki se naslanja na narodopisje in folkloro.

▫Zavraca je absolutizem, bil je pristav demokracije in slovanstva. Združeval je družbo in narodno zgodovino.

▫BAJKE IN POVESTI O GORJANCIH:

Tu je opisoval svoje pohode okoli Novega Mesta v času po upokojitvi. V spise je vključil kritične misli, proti fevdalizmu, smesil tercijalstvo in svaril pred alkoholom. V opisovanju je bil zelo resnično ljuben.

▫GLUHA LOZA (2.Berilo,20):

Iz cikla Bajke in... Opisovanje spominja na srednjevesko izgubljenost grešnega človeka. Ta fantastika je le poduk za tiste, ki ne upoštevajo družbenih norm. To je hkrati le star pridigarški oziroma ljudski prijem.

JOSIP STRITAR

▫Njegovi vzori so v klasicizmu, predromantiki in romantiki.

▫Prozna dela so romantična:

▫SVETINOVA METKA:

Metka je kmetica, ki ji dvori grofov gozdar Valentin, ona pa ljubi grofovega sina Tudorja, ki studira v mestu in se zaljubi. Ko se Tudor vrne z nevesto Metka od žalosti umre.

▫ZORIN (2.Berilo,24):

On je mlad fant v Parizu, ki tam išče duševni mir. Srečuje se z Delo, prijateljico iz otroštva, in se zaljubi. Dela ze iama ženina, zato mora Zorin obljubiti, da je ne bo več videval. Vrne se na Bled, kjer zve, da je medtem Dela umrla in naredi samomor. Ljudem je hotel pokazati, kam vodijo zmote, ki so v preobčutljivem srcu. NAPISAN JE V PISMIH.

JOSIP JURČIČ

▫Njegovo delo se deli na štiri neenakovredne skupine:

- etnografski teksti, pravljice, pripovedke (Pripovedka o beli kaci, Kozlovska sodba v Visnji Gori)
- zgodovinska snov (Jurij Kozjak, Hči mestnega sodnika)
- sodobno življenje (Domen, Deseti brat, Sosedov sin...)
- dramatika (Veronika Deseniska, Osnutek za Tugomerja)

▫DESETI BRAT (2.Berilo, 29):

To je naš 1. roman. Dogaja se v kmečkem okolju. Prepletata se dve zgodbi. Prva je ljubezenska zgodba med grascakovo hčerko Manco in učiteljem Lovrom Kvasom - sintetična. Druga pa je zgodba Martineka Spaka, za katerega na koncu zve, kdo je in kaksno zvezo ima z Lovrom - analitična.

Prepletajo se trije svetovi: olepsana resničnost, etično - moralna krivda (razodene se preteklost čudakega starca) in patriarhalna SLO vas.

Kritiko je napisal Levstik in je Jurčič tako prizadela, da je napisal najboljšo SLO povest Sosedov sin.

▫SOSEDOV SIN:

Na eni strani bogat kmet Smrekar in na drugi propadel kmet Brosnar. Romanca med Smrekarjevo Francko in Brosnarjevim Stefanom. Ljubezen je kljub preprekam uspešna. Na koncu je tudi Smrekar srecen.

FRAN LEVSTIK

▫NAPAKE SLOVENSKEGA PISANJA:

Izšle v Novicah. Delijo se na dva dela. V prvem govori o SLO pripovednistvu, jezikovnih napakah rpoze, hotel je čist jezik. V drugem delu pa govori o kritiki, da za leposlovje ni dobro, da ga piše kar vsak. Zahteva strogo in pravično kritiko.

▫POPOTOVANJE OD LITIJE DO CATEZA (2.Berilo,11):

V njem so tri sestavine: potopis, novelizmi in slovstveni del.

V potopisnem delu je opisal kraje in vpletel razmisljanje o ljudeh. Novele so ob opisu kmečkega življenja na dolenskem.

Levstikov literarni program je hotel literaturo za preproste ljudi, snov iz običajnega življenja. Središče pripovedi je človek in njegov značaj.

▫MARTIN KRPAN:

Uresnici svoj program. To je 1. SLO klasična povest. Vsebinsko, idejno in oblikovno dognano delo. Hotel je prikazati odnos Dunaj - SLO. Martin je simbol SLO, ker kadar Dunaj rabi moc, ob izražanju hvaleznosti isče pretveze.

▫Zadnji dve knjigi sta Levstikov visek, ki ga ne doseže nikoli več.

▫Kot pesnik so njegove pesmi oblikovno dobre, nimajo življenja. Pisal je ljubezenske, satirične... pesmi.

▫TANINE IN FRANINE PESMI:

Tanine:

Namenjene Toni Zidarjevi. So prve razpolozenjske pesmi. Sem spada tudi DVE OTVI (2.Berilo,15), ki je ekspresionistično elegična pesem.

Franine:

To je pesniski dnevnik razočaranj v ljubezni, ljubosumij. Pesmi so razpolozenjske, realistične, imajo metadoriko.

▫Pisal tudi za otroke.

IVAN TAVCAR

▫On je romantično opisoval naravo, realistično pa čas v katerem je živel. Za njega meščanstvo prinaša nesrečo. Najboljša dela napisal ob koncu življenja (Cvetje v jeseni in Visoska kronika).

▫Dela so začetniski spisi, satire, iz kmečkega življenja...

▫VISOSKA KRONIKA (2.Berilo,33):

Dogaja se v času 30-letne vojne in je pisana v obliki kronike, ki jo piše Izidor Kalan. Zgrajena je iz dveh simetričnih delov. Prvi del je zgodba Polikarpa in izpoved na smrtni postelji, drugi del pa je zgodba Izidorja in Jurija Kalana.

Polkarp na odhodu iz vojske s prijateljem ukrade blagajno, a tega prijatelja potem ubije, kar nekdo vidi. Vse uredi, a je potem grob do zene. Izidor si kupi pistolo, a ko oče to izve mu odseka prst in se poroči z Margarito. Zve se, da je prica umora pustila za seboj deklo Agato. Izidor se z njo poroči. Agato obsodijo carovnistva. Da bi dokazala, da to ni, mora preplavati reko. Iz vode jo reši Jurij. Izidor vidi svojo napako in gre v vojsko. Agata in Jurij se poročita in ko se Izidor vrne iz vojske se poroči z Margarito.

▫Opisoval je kmete, ki jih je dobro poznal in nastopajoce SLO mescanstvo. Nanj vpliva Fran Celestin z Nasim ozorjem, v katerem je nacrt za razvoj SLO pripovednistva. Kersnik uposteva ta program v vseh delih razen v Ciklamnu.

▫CIKLAMEN:

V ospredju je ljubezenska zgodba. Advokat Hrast je zaljubljen v Elzo, vendar se zanjo zanima tudi grascak Meden. Hrastova bivsa izvoljenka Hrasta razkrije, tako da oпусти Elzo in se nazadnje poroci z bivso - novo izvoljenko. Kersnik vse nastopajoce imenitno oznacil.

▫AGITATOR:

Je nadaljevanje Ciklamna, le da je tu tematika politicno vrenje. Kersnik se je v tem casu ukvarjal s politikom. Hrast je v SNS, Meden pa je v nemskutariski stranki, ki tudi zmaga, ker mu pomaga Elza.

▫JARA GOSPODA (2.Berilo,37):

Dogaja se na trgu Groblje. Pride do ljubezni med natakario Ancko in sodnikom Andrejem Verbanujem. Zakon propade, ker Ancka ni dorasla novemu druzbenemu polozaju. Njeno stisko izrabi Pavel, a ko moz to ugotovi, jo da Pavlu, ki pa ni resen. Kasneje je Pavel sodnik, ki mu pripeljejo zensko osumljeno klatestva - Ancko. Ona kmalu nato umre, edini pogrebec pa je Pavel.

Tu je hotel pokazati kako mescanstvo ni to kar bi moralo biti in skrbi samo se za lastne uzitke.

▫Kersnik je glavni predstavnik realizma. Resnicnost je samo tako preoblikoval, tako da je zabrisal ostrino, stvarnost.

▫Njegove novele iz kmeckega zivljenja prikazujejo cloveske napake in socialne tegobe. Te zgodbe je zbral pod skupnim naslovom KMETSKE SLIKE.

18. EVROPSKI REALIZEM

Spada v drugo polovico 19. stoletja. Zacel se je v Franciji, Angliji in Rusiji s pozitivizmom, evolucijsko teorijo in historicnim materializmom.

Kot smer je nastal zaradi druzbenih in duhovnih pogojev v francoski druzbi ter zaradi odpora proti romantiki. Zaradi tega zivljenje opisuje tako kot je, brez olepsav. Realisti so popolnoma obsedeni z resnicnostjo. Najuspesnejši so bili v pripovedni prozi (roman, cikel romanov in drame).

Smer se je razvila po vsej Evropi in je bila popolnoma enotna. Zajela je pripovednistvo in dramatiko, ne pa tudi poezije. Tako je bilo do leta 1870, ko se je ponekod razvil naturalizem, ponekod pa je trajala celo do 20. stoletja.

FRANCOSKI REALIZEM

V Franciji se je realizem zacel okoli leta 1830 (julijska revolucija, odprava monarhije). V tem casu zacnejo izhajati dela Balzaca in Stendhala. V njegovem razvoju razlocujemo dvoje faz. Prva ima se novoromanticne elemente, druga pa je ze obdobje objektivnega realizma. Bistvena skupna lastnost obeh faz je trezna nepri-

stranskost. Zaradi tega so njihove pripovedi neredko tragicne, pesimisticne in brezperspektivne. Najbolj znani francoski realisti so: Balzac, Stendhal, Zola in Flaubert.

BALZAC:

Balzac je začel francoski realizem z zbirko romanov CLOVESKA KOMEDIJA (kot nasprotje Dantejevi Bozanski komediji). Bil je pristas restavriranega realizma, a ker ta zvrst ni bila uspešna, je zasmehoval oblast in pisal satire. V času sprememb v Franciji je slikal ljudske značaje, ki jih je opisal navzven in v globino. Zaradi tega pravimo, da je Balzac takoj za Bogom ustvaril največ oseb.

Najpomembnejša dela:

Cloveska komedija (3 cikli: Studije nravi, Filozofske studije in Analitične studije), Teta Liza, Zgubljene iluzije, Oče Goriot...

▫ OČE GORIOT (2. Berilo, 155):

To je roman o zasebnem življenju, v katerem prvič zasledimo tehniko vračajočih oseb. V romanu opiše nujno potrebnost družbe in družine in da se človek ne bi smel odpovedati niti eni niti drugi, ali pa izrabiti eno za dosego druge.

Oče Goriot je nekdanji testeninar, ki je obogatel ob revoluciji. Ko se hčerki poroči, on počasi drsi proti koncu. Pomembno vlogo ima student Rostignac, ki je v ospredju zato, da pokaže življenjske začeteke.

FLAUBERT:

Flaubert je zahteval popolnoma brezoseben pogled na junake in na njihove usode. Pri njemu se prepletajo romantične prvine, slikovitost in sijaj. Njegov slog je natancen in dognan (kratki stavki, brezbrizen ton in natančno označevanje stvari). Njegova glavna dela so: Gospa Bovary, Salambo, Skusnjava Sv. Antona in zbirka Tri zgodbe.

▫ GOSPA BOVARY (2. Berilo, 159):

V tem romanu nam Flaubert pove, da je življenje tragično, ker je vsako iskanje sreče brezpomensko, saj človek vedno pade nazaj v vsakdanjost in je potem se bolj razocaran. S tem je Flaubert obdelal problem med resnico in ideali.

Junakinja Ema Bovary niha med romantičnimi željami in resničnostjo. Ker postane zaradi tega zelo depresivna, si poišče uteho pri ljubimcih. Na koncu spozna, da se ji je vse kar je naredila zrušilo in naredi zaradi tega samomor, kar je edini logični zaključek. Gospa Bovary je egocentrična osebnost brez moralnega kompleksa, ki zaradi svojih lastnosti onesreči sebe, moza, ki ga vara, in vso okolico.

STOPNJEVANI REALIZEM ALI NATURALIZEM

▫ Razvil okoli 1870 v FR in poudarja resničnost in govori najnižjih slojih. Deluje po teoriji eksperimentalnega romana (ni razlike med lepim in grdim, snov mora biti podana objektivno, pisatelj mora

osebno poznati ljudi, ki jih opisuje...)).
▫Sem spadajo: Zola, Ibsen, Strindberg...

EMILE ZOLA:

▫Svojih 20 romanov združil v ciklu LES ROUGON - MACQUARTOVI. Govoril je o teh dveh družinah, le da je jemal junake iz različnih okolij, poklicov in slojev. Junaki so ponavadi obsedenci, degeneriranci...

▫GERMINAL:

To je socialni roman, ki pa je en najboljših njegovih. Govori o rudarjih, obravnava rudarsko stavko in hoče prikazati trenutek, ko se družba zamaje na temeljih. Zgodba temelji na resničnem dogodku. Z ciklom ga povezuje rudar Etienne, ki je duhovni vodja stavke. On je dedno nagnjen k alkoholu, vendar ne pije, a ko malo popije ubije svojega tekmeča. Ni ga ubil iz ljubosumja ampak iz utemeljenih razlogov. Umor je utemeljen z razpletom dogodkov.

▫BEZNICA (2.Berilo,178):

Je eden najpomembnejših iz cikla. Roman prikazuje revnejše sloje v Parizu. Glavna oseba je delavka Gervaise Macquart, ki po začetnem uspehu propade.

▫Druga dela: Nana, Zemlja, Sen...

HENRIK IBSEN

▫Pisal je v glavnem drame, najbolj znana je NORA.

▫Obdelal je zablode družbe, hotel je svobodna nacela. Opisoval je mescanstvo, ljubezenske probleme... V ospredje je dajal posameznika in njegovo življenje ter podzavest.

AUGUST STRINDBERG

▫V prvem obdobju (naturalizem) je opisoval ljudi ujete v zakone, poudarjal psiho in analizo zavesti. Naprimer: Gospodica Julija.

▫V drugem obdobju (medtem se pokristjani) je simbolistichen, opisoval je notranjost cloveka, svet pa le kolikor je bilo nujno. Naprimer: Nevesta s krono.

RUSKI REALIZEM

Opravil je veliko družbeno vlogo, ker so realisti resevali osebne boje, reproducirali resnico, resevali kulturna, politična in socialna vprasanja.

LEV NIKOLAJEVIC TOLSTOJ

▫TOLSTOJANSTVO: nauk proti revoluciji, uci ljubezni do bliznjega, uci enakosti...

▫Spada ze v psiholoski in kritični realizem. Pisal je pripovedi, drame in eseje. Napisal je tudi trilogijo o lastni mladosti. Tocno je opisoval ljudi in zelo dobro upodabljal zenske znacaje ter smrt

in ljubezen. Mocno je vplival na druge knjizevnosti.

▫VOJNA IN MIR (2.Berilo,169):

Njegovo najpomembnejse delo, ki je hkrati roman in epopeja. To je pripoved o Rusiji v 19. stoletjuv casu Napoleona. Opisuje vojno in fronto na eni strani, na drugi pa mir in zaledje (simbolistichen naslov). Izstopa predvsem genral Kutuzov.

▫ANA KARENINA:

Hotel je pisati o nezvestih Ruskih zenah, vendar je napisal kritiko tedanje druzbe. Neizprosen je bil do aristokracije, obsodi druzbo in Ano, ker misli, da zena ne sme zapustiti otroka zaradi lastne srece. Ana vidi, da je dala otroka za nicvredneza in naredi samomor.

FJODOR MIHAILOVIC DOSTOJEVSKI

▫Uspel je z romanom Bedni ljudje. V tem romanu se vidi, da bo visoko cenjen in da se bo zavzemal za majhne ljudi.

▫Bil je psiholoski realist, ker se je zanimal za clovekovo notranjost in nenormalnost. Bil je prvi Evropejec, ki vdre v clovekovo notranjost. Z nenavadnimi okoliscinami vdre v podzavest in z junaki izraza svoje nazore. V sedanjem casu ima velik ugled.

▫ZLOCIN IN KAZEN (2.Berilo,174):

Je eden njegovih kljucnih romanov, v katerem njegove dileme (razkol) najavljajo teme kot so volja do moci, amoralizem in nihilizem. Glavni junak je Razkolnikov (znacilen priimek).

▫Delo: Bratje Karamazovi, Zapiski iz mrtvega doma, Ponizani in razzaljeni...

NIKOLAJ VASILJEVIC GOGOLJ

▫On je pionir realizma v rusiji. S svojimi deli je navdusil Puskina, prvo pomembno delo pa je bil Taras Bulba (epopeja kozaskih bojev proti Poljakom). Njegovi glavni deli sta Revizor in Mrtve duse.

▫PLASC (2.Berilo,166):

Z njim se je zacel realizem. Govori o povprecnem ruskem uradniku, ki stedi veliko casa za neki plasc, ko pa si ga koncno kupi, mu ga prvi dan ukradejo, oblast pa ne stori nic proti temu.

▫MRTVE DUSE:

To je nikoli dokoncana trilogija, ki temelji na tlacanstvu v Rusiji (davek na tlacanske duse - davek na mrtve, ki so se ga hoteli znebiti).

Glavni junak je Cicikov, ki kupuje mrtve duse in z njimi trguje. Prikaze tudi leno in podkupljivo rusko birokracijo. Delo je kruta satira napisana pod carizmom. S tem delom je najbolje prikazal tedanjo Rusijo, s komicne plati pa ga dopolni se Revizor, ki se norcuje iz zivljenja uradnikov.

19. NOVA ROMANTIKA

Nastala je kot reakcija na naturalizem in realizem sredi 19. stoletja in se imenuje tudi FIN-DE-SIECLE. Usmerjena je proti burzuaziji, pozitivizmu in naturalizmu, zelijo pa si umetnosti. Na

novoromantiko so vplivali filozofi kot so Schopenhauer, Nietzsche, Emerson in Bergsone.

V moderni so se razvile smeri:

- DEKADENCA: o propadli družbi (zapitost, droga, erotika, dolg čas), napada družbo
- SIMBOLIZEM: uporablja simbole, govori o nadnaravnem svetu
- IMPRESIONIZEM: o vtisih iz narave in mislih opazovalca

CHARLES BAUDELAIRE

▫ROZE ZLA:

Edina njegova pesniska zbirka. Tu naslada in religija zamenjata trpkost in cutnost. Veliko je uporabljal sonet. Zbirka je simbolistična in dekadencna, teme pa so ljubezen, spleen, pesništvo. V pesmih je opazna velika custvena prizadetost.

▫TUJEC (2.Berilo,190):

Ta tujec ljubi samo oblake okoli sebe, nikogar drugega. Tujec je ena najbolj značilnih pesmi v prozi.

▫SORODNOSTI (2.Berilo,191):

V pesmi so mocna cutna zaznavanja, kar da pesmi velik pomen za sedanost. V pesmi je opazna SINESTEZIJA (soobcutje, povezano sprejemanje cutnih vtisov).

▫HARMONIJA VECERA (2.Berilo,191):

To je primer dekadence. V tej pesmi pride do izraza Baudelaireova stroga oblikovna urejenost.

OSCAR WILDE

▫On je znan kot estetik (poveliceval je lepoto), bil je zelo len, umrl je kot berac in bil je homoseksualec.

▫SLIKA DORIANA GRAYA:

To je tipičen dekadencni roman, ki ima teme o clovekovi dvojnosti. Govori o nasprotju med lepim telesom in grdo duso in obratno. V tem delu se slika DG stara in spreminja, telo pa ne. Zaradi tega tu zmaga umetnost nad zivljenjem in estetika nad etiko. Celotno delo temelji na misli: "Kaj bi bilo, ce bi se slika starala, portretiranec pa bi ostal lep in mlad?"

▫PRINCESA SALOMA (2.Berilo,192):

To je dekadencna drama, ki ima biblijski motiv gresne Salome. Govori o vrocekrvnih ljubeznih Salome in tako si ona nekega dne zazeli ljubezni s pridigarjem Janezom Krstnikom, ki pa to odkloni. Kralj Herod ga obglavi in ko glavo dobi Saloma jo ljubkuje. To delo je tudi oblika perverzne erotike.

20. SLOVENSKA NOVA ROMANTIKA

V liriki jo predstavljajo Kette, Murn in Zupancic, v dramatici in prozi pa Cankar. Slednja dva sta moderno spoznala na Dunaju, medtem ko sta Kette in Murn modernista le posredno. SLO moderna je na ravni evropske, le da so pri Cankarju opazni se elementi realizma. Zbrali so se v dijaskem drustvu Zadruga. Realizem je opazen pri izraziti druybeni usmerjenosti (socialisticni in nacionalisticni

smotri).

CANKAR

Cankarjevo prvo delo sta bili dve izdaji Erotike, s čimer se je v bistvu tudi začela moderna. Pisal je prozo, dramatiko in poezijo, vendar je bil Zupancič v poeziji boljši, zato jo opusti. S poezijo se je ukvarjal same se takrat, ko je pesmi dodajal prozi. Cankar je pisal o drznih erotičnih snoveh, se zlasti v ciklu Dunajski večeri, ki ga Askerc zavrne, vendar je to kasneje najboljši del Erotike. Prvi izvod Erotike Lj. skof zazge, drugega pa Cankar izda v zelo spremenjeni obliki z nekaj novimi pesmimi.

PRIPOVEDNISTVO

V pripovednistvu je Cankar pisal v obliki crtic (začetek in konec pisanja), novel (najpogostejše) ter povesti in romanov.

▫VINJETE (2.Berilo,62):

So njegova 1. prozna zbirka, kjer se tudi že opazi kritičnost in realizem. V Epilogu k Vinjetam pove o svojem življenju na Dunaju, pogledu na umetnost... Hkrati tudi smesi domače pisatelje in napoveduje boljše prihodnost slovstvu.

▫NA KLANCU (2.Berilo,67):

To delo je spomenik Cankarjevi materi, v katerem govori o vdanosti v usodo in pasivnosti ob gospodarskem propadanju cloveka. Sestavljena je iz 8 poglavij ali zgodb, ki jih veže usoda Francke. Simbolizem je opazen v teku za vozom (2x v ključnih trenutkih), klanec siromakov (klanec propadlih obrtnikov, vsi SLO revezi) in luc v učiteljevem oknu (pomeni napredek, ki ga bo posredoval učitelj). Roman je zgrajen sintetično (se odvija pred nami), analitična je le zgodba, ki jo pripoveduje mati.

▫HISA MARIJE POMOCNICE (2.Berilo,71):

To je doživljajski roman (ena izmed Cankarjevih učenk neozdravljivo zboli, Cankar jo obiskuje, ona na koncu umre).

Knjiga prikazuje bolezen, hrepenenje po ljubezni in življenju, umiranje v HMP. V tej bolnišnici so dekleta različnih slojev, ki pa so bolne zaradi bede ali dednosti. Zgodba je okvirna in se začne, ko Malci pride in se konča, ko Malci odpeljejo.

V delu naturalistično prikazuje življenje Dunajčanov, dobrodelnost... Z zgodbo o kanarcku Hanzku simbolizira dekleta ter z zgodbo o vrabcku Anarhistu zunanji svet.

▫HLAPEC JERNEJ IN NJEGOVA PRAVICA (2.Berilo,78):

To je povest, ki temelji na resničnem dogodku in obravnava problematiko nezavarovanosti hlapcev na starost in problem delo - lastnina. Povest je napisal isto leto kot je kandidiral za poslanca. Zgodba je sintetična in napisana v svetopisemskem stilu. Napetost se stopnjuje s stopnjo iskanja pravice (zupan-cesar- zupnik). Pravico isce zaradi tega, ker ga je Sitar vrgel na cesto, vendar je ne najde in Sitarju zazge dom, Jerneja pa vržejo v ogenj. Ključni mesti sta ocenasa pri odhodu in prihodu domov. Pravico je iskal tudi za druge ljudi pod geslom:"Za nikogar krivica."

▫PODOBE IZ SANJ (2.Berilo,76):Zbirka cric na nenavaden način obravnava vojno tematiko (simbolistično opise svoj odnos do vojne in

antimilitaristicno tendenco), sanje in vizije pa so za izogib cenzuri. Govori o fronti in zaledju ter o preporodu po vojni in o svobodi SLO. Vidimo, da slutiti iztek zivljenja, ker razmislja o smrti na religiozen nacin.

DRAMATIKA

Obravnaval je sodobno snov, v delih opisuje kmete, izobrazence..., ob opisovanju otrostva pa je deloma avtobiografski.

Uporabljal je domac jezik, ni maral izposojenk iz Hrvascine, le tuje izposojenke pri opisovanju domacih krajev. Ni pa bil purist (jezikovno cist). Uporabljal je veliko prispodob in metafor. Mocno je pazil na zgradbo stavka in ritem.

▫KRALJ NA BETAJNOVI (2.Berilo,81):

To je ena njegovih najboljsih dram. Govori o socialnem nasprotju v vasi, razvoju kapitalizma, strankarstvu, junak (KANTOR) pa iz nic postane vse in hoce se politicno oblast. Do vpliva prisel tudi na nezakonit nacin. Proti Kantorju se postavi Maks, ki pa ga Kantor ubije, se kasneje skesa, vendar mu nihce ne verjame, ker je on oblast. Pride do konflikta med Kantorjem (nasilje, krivica) in Maksom (ob upiranju nasilju se odrece vsemu) v katerem zmaga prvi. Kantor predstavlja tudi druzbeni red v katerem cerkev in drzava podpirata zlocin.

Drama obtozuje oblast in iz tragedije preide v revolucionarno dramo. S tem delom zanika Nietzschejevega cloveka.

▫HLAPCI (2.Berilo,87):

Snov za to zadno druzbeno kriticno realisticno dramo je crpal iz tedanje SLO politicne in kulturne stiuacije (zmaga klerikalcev nad liberalci na voltvah). Po osebah je to stira na SLO uciteljstvo in inteligenco, ki se obraca po vetru.

Drama je hkrati tudi tragedija osamljenega cloveka, ki je zvest svojemu prepricanju. To je ucitelj Jerman, ki v boju proti zupniku in nadrejenim propade, saj je sam proti inteligenci. Ukloni se sele materi, tako da s prijateljico Lojzko odideta in upata, da bo njuno delo nadaljevano.

▫POHUJSANJE V DOLINI SENTFLORJANSKI:

Govori o nezakonskem otroku, ki izgine ter se nato pojavi in izkorisca. To delo je farsa (osmesena resnicnost), ki razpravlja o razmerju med umetnikom in domovino.

Razbojnik Peter in njegova ljubica Jacinta se zoperstavita Sentflorjancem, ki pravijo, da ne rabijo umetnosti, ki da je pohujsanje in so zoper njo.

Knjiga simbolizira pokvarjeno mescanstvo: razbojnik = Cankar, Jacinta=cankarjeva umetnost.

▫ZA NARODOV BLAGOR:

Govori o SLO rodoljubih, ki delajo za narodov blagor in govorijo o ljubezni do ljudstva. Nastala v casu, ko je Cankar hotel v aktivno politiko.

▫SLOVENC I IN JUGOSLOVANI (2.Berilo,91):

To je publicisticna kritika, kjer je ocenjeval svoje sodobnike, polemiziral, govoril o svojih idejnih nazorih, o umetnosti. S predavanji je vplival na politicno zavest poslusalcev, ko je govoril o programu YU zdruzitve na federativni osnovi in o jezikovni samostojnosti YU narodov.

POVZETEK:

- Mladostno obdobje: Se se isce, Dunaj, dekadenca, Vinjete in prvi poskusi dramatike.
- Zrelo ali družbeno kritično obdobje: Preneha s pesnistvom, o problemih SLO, kritičen do Dunaja, kjer pa so se rodile njegove novele in crtice.
- Rožniska leta - psiholosko ali etnično obdobje: Vraca se v mladost, crtice, o posameznikovem in skupnem trpljenju, krivdi in ociscenju. Zbirke crtic *Moje življenje*, *Moja njiva*, *Podobe iz sanj*.

JOSIP MURN ALEKSANDROV

- Custveno je bil zelo labilen zaradi svoje preteklosti (nezakonski, odrascal na kmetih in bil celo življenje reven).
- Bil je najneznejši lirik moderne. Sestavljal je kratke pesniške oblike, v katerih govori o naravi in kmeckem življenju. Njegove pesmi so v glavnem osebnoizpovedne, ljubezenske in zanske, vendar so vse kot neke zalostinke s slutnjo smrti.
- EPITAF: Tu se vidi Murnova omahljivost.
- SNEG (2. Berilo, 59): To je impresija zimske pokrajine. Prva kitica o sneženju in pokrajini, druga pa je refleksija, kjer se avtor sprašuje po smislu življenja in sveta,
- NEBO, NEBO (2. Berilo, 58): Pesem naj bi bila napisana v težkih trenutkih na Dunaju.
- PESEM O AJDI (2. Berilo, 60): O kmeckem življenju, pesem podaja impresijo ajdovega polja, vonji, barve in gibanje, na koncu pa se impresija izteče v simboliko smrti (zima).
- Zbirke ni izdal on, pač pa Ivan Prijatelj, ki je napisal se dober uvod.

DRAGOTIN KETTE

V zadnjih mesecih je napisal najboljša dela. Imel je tri ustvarjalna obdobja:

▫ LJUBLJANSKO OBDOBJE:

Tu se pesnik se isce. V tem obdobju je napisal sonet *Na otcevem grobu*, ki govori o popolnem razocarjanju nad svetom.

▫ NOVOMESKO OBDOBJE:

Tu je bil že veder in vesel fant, vendar nesrečno zaljubljen. Uporabljal je simbolizem. Pesmi so melanholične (on reven - *Angela bogata*).

NA TRGU (2. Berilo, 52): Ta serenada izraza impresijo, ki se nanasa na hrepenenje vodnjaka in vode sredi trga do zvezd in njegovo hrepenenje po Angeli.

▫ TRZASKO OBDOBJE:

Kette je že zrel umetnik, ki je izbral svojo filozofijo in je hotel razumeti svojo ljubezen do Angele. Za njega je srečna le tista ljubezen, ki je spoj telesa in duše. Resitve za to je iskal v krščanstvu in panteizmu, kar se opazi tudi v njegovih delih.

NA MULU SAN CARLO (2. Berilo, 57): Sodi med njegove ljubezenske pesmi, vendar namesto o spiritalni poje zdaj o senzualni ljubezni, ki se ji prepusca. Mocno so opazni cutni vplivi morja.

Kette je sonet glede ritma in rim precej zmoderniziral.

▫Zbirko je izdal Askerc, ki je spreminjal pesmi in napisal skromen uvod ter s tem izzval zamero ostalih pesnikov.

OTON ZUPANCIC

▫CASA OPOJNOSTI:

Njegova 1. pesniska zbirka, ki je izšla l. 1899 - začetek moderne. Govori o pesniškem poklicu, ljubezni, naveličanosti, ... K nam ta zbirka privede moderno poezijo, metaforiko in teznjo po svobodnem verzu.

▫CEZ PLAN:

Tu se ne cuti več dekadence. Govori o poslanstvu, ki sta ga začela Kette in Murn, on pa ga nadaljuje. Pesmi so reflektivne, ljubezenske in epske.

▫SAMOGOVORI:

Ljubezenske pesmi govorijo o resni in nežni ljubezni. Pesništvo ima prednost pred ljubeznijo.

Satirične pesmi govore o bednem zivljenju umetnikov.

V filozofskih pesmih isče svoj zivljenjski nazor, ki ga najde v kozmicnem panteizmu.

Domovinski pesmi sta Z vlakom in Duma.

▫DUMA: Sestavljena je iz dveh dvojnih delov. Prvi del je romantični ženski glas in realističen moski. Ženski prdstavlja podeželje, moski pa kulturni in tehnični napredek mesta. Drugi del govori o rodni Beli krajini, brezskrbnem otrostvu in o SLO socialnih ranah.

▫V ZARJE VIDOVE: Socialna beda, delavci in njihovo zivljenje. Reflektivne, filozofske in socialne pesmi.

▫ZIMZELEN POD SNEGOM: O trdozivosti SLO med okupacijo.

▫Otroška poezija: PISANICE, CICIBAN in 100 UGANK

ALOJZ GRADNIK

Bil enakovreden Zupancicu. Zrelost dosegel z nenavadno in strastno erotiko, vizijo o večnem, reinkarnacija.

▫Gradnik je pesnik spoznanja, ki povsod vidi smrt. To pa zaradi zivljenjskih izkusenj in ker vidi smisel v razdajanju samega sebe. Razdaja se vidi v erotiki, impresiji, socialni tematiki... Pri njem je ves čas močno prisotna smrt, ki pa mu ni grozna in ima svojo etično ceno.

▫Ženske pesmi: V teh pesmih ljubezen izpoveduje "ona". Sem spadata cikla Pisma in De profundis. Gradnik se tako močno vzivi v globino ženske psihe, da komaj se verjamemo, da je to pisal moski. Tu on tudi razkrije elementarnost ženske ljubezni in skrajni namen: darovanje do popolnosti.

▫Zbirke: Padajoče zvezde, De profundis, Pojoca kri...

21. MODERNA LIRIKA - POEZIJA 20. STOLETJA

Cuti se se vpliv realizma in nove romantike. Ojavi se veliko literarnih smeri (izmov):

▫KUBIZEM: odkriva novo dimenzijo v opisovanju sveta, razstavlja in sestavlja snovi, zanika objektivnost in logiko, ni locil in norm

▫FUTURIZEM: vodilna fašistična literarna smer, opisuje vojno kot

resitev sveta, Marinetti - Manifest futurizma

▫DADAIZEM: nastal po 1. vojni, izraza protest proti vsemu stoje čemu in hkrati tudi vse zanika, je podlaga za nadrealizem, ukine obliko ter mejo med poezijo in prozo, odmakne se od pomenske k glasovni poeziji, ima elemente sokantnosti, je primitiven, otroški in spontan

▫EKSPRESIONIZEM: to je izrazna umetnost, ki je kontrast impresio-nizmu, izraza umetnikov subjektivni svet neglede na realnost, občutki katastrofe in obupa, isce novega cloveka in druzbo, ima elemente realizma, naturalizma in romantike

▫NADREALIZEM: proti razumu, zagovarja visjo resnicnost iz cloveske podzavesti, podobe se pojavljajo v paradoksalnih kombinacijah in so posledica dusevnosti (sanje)

▫MODERNI ROMAN: nima strnjene zgodbe in objektivno logicnega prikazovanja dogajanj v prostoru in casu, ima pa subjektivnost, je tezje razumljiv in zahteva vecjo zbranost

▫SOCIALISTICNI REALIZEM: zacel Maksim Gorki, opisuje razredna nasprotja in boj za socializem

▫EKSISTENCIALIZEM: razvije se z moralnimi, socialnimi in politicnimi problemi, ukvarja se z bivansko problematiko (misel obstoja in zivljenja, ki jo umetniki resujejo in razklenjujejo)

▫Lirika je pod vplivom teh struj, je disharmonicna in eksperimentira in isce z besedo. Govori o osamljenosti, hrepenenju po odresitvi iz tehnicnega sveta in strahu pred unicenjem. Oblikovno isce nove izraze in nima vec tradicionalnih oblik. Giblje se med nekomunikativno (hermeticno) in enostavno (realisticno) poezijo.

RAINER MARIA RILKE

▫Izsel je iz dekadence, nove romantike in simbolizma. V njegovi liriki se prepletajo novoromanticna občutja, dekadencna občutljivost in simbolisticno prizadevanje, pricarati s simboli nevidno resnicnost. Vcasih se kazejo v njegovih pesmih nejasna psihicna stanja, ki so blizu modernizmu.

▫PANTER (3.Berilo,197):

Panter je simbol za nagon, voljo in moc, morda celo za metafizicno bistvo sveta. Hkratiu pa gre lahko za podobo, ki ponazarja cloveska občutja ali podzavest. Rilkejev slog in verz sta tradicionalna, sintaksa je pravilna, ritem in rima pa sta urejena.

GARCIA FREDERICO LORCA

▫Zdruzil je Spansko tradicijo (vitezi, cigani,ljubezen) in modernizem. Klasicno vsebino je prenovil s pomocjo nadrealizma, asociacij, miselnih preskokov in ponazarjanja podzavesti.

▫MESECNA ROMANCA (3.Berilo,212):

Pesem se zacenja z zeleno barvo, ki nima nic skupnega z dogajanjem. Barva pocasi prihaja k ocem in mece svoj odsev na pesem. Opisuje ljubosumje in mascevanje v ciganskem svetu. Ima veliko nadrealisticnih metafor. Na koncu pesmi je crna barva, ki pomeni smrt.

GUILLAUME APOLLINAIRE

- En izmed utemeljiteljev modernega pesništva.
- Modernistične zbirke so Alkoholi in Kaligrami, napisal erotični roman 11000 batin in avantgardni roman Tejrezijeve dolke
- ZONE (3. Berilo, 198):
To je najpomembnejša pesem iz zbirke Alkoholi. Opisuje sirso stvarnost, uporablja asociacije, trga misli, opusca locila. Obravnava različna življenjska področja-zone (Pariz, letenje...). S pogostim nagovarjanjem bralca nam približa problem. Pesem ponazori tok zavesti, ki resničnost razstavi in jo potem po svoji logiki sestavi. Z zonami ponazarja življenje posameznika v modernem svetu, izkoreninjenost iz družbenih norm in občutek obupa.

GEORG TRAKL

- S simbolično vsebino je nejasno ponazarjal visjo resničnost. Govoril o vojnih grozotah in mracni vizionarnosti.
- GRODEK (3. Berilo, 203):
Ima močne temne barve, ki utemeljujejo žalostno razpoloženje. Značilne so vizije iz podzavesti, ki so izraz strahu in obupa.

THOMAS STEARNS ELIOT

- LJUBEZENSKI SPEV J. ALFREDA PRUFROCKA:
Govori o množici custev in podob v povprečni osebi ob običajni uri.
- PUSTA DEZELA (3. Berilo, 204):
Govori o Evropi po 1. vojni, toku zavesti ima notranji monolog in kratke odlomke iz religije in literature. Pesnitev je pesimistična satira, ki pa je zelo nejasna. Teme so obup, občutek propadanja, nica, občutek breizhodnosti in želja po resitvi iz tega - MODERNI ROMAN.

SERGEJ ALEKSANDROVIC JESENIN

- Poimenoval se je poslednji pesnik vasi. Pozna se mu vpliv vojne in revolucije. Bil je imaginist, saj je opisval skrite lepote Rusije, polja... Nekaj njegovih pesmi je preprostih in naivnih (navdih v ljudski poeziji), nekaj pa je modernih (miselni preskoki, premik zornega kota).
- Pesnitve: Huliganova izpoved, Bezniska Moskva, Crni clovek...

22. MODERNI ROMAN - PROZA 20. STOLETJA

V tem obdobju je napisana najkvalitetnejša proza doslej. Prevladujeta roman in novela, uveljavlja se tudi moderni roman, ki pa je težko razumljiv. Literatura se spremeni idejno, stilno, oblikovno in jezikovno.

FRANZ KAFKA

▫ On je imel vse zivljenje občutek tujstva. Zahteval je tudi, da po njegovi smrti del ne objavijo, a so jih vseeno (Proces, Grad, Amerika). Vplival je na umetnike po 2. vojni. Zanj je značilen avtobiografizem, junak, ki se nam odkrije sam in to da nam okolico odkrije junak, več pa je ne spoznamo.

Opazni so motivi tesnobe, strahu in nelagodnosti, ki se stopnjujejo do odpora. Vsi njegovi romani so nedokončani.

Značilno je tudi to, da tudi nenaravne reci opise naravno, tako da nenaravnosti niti ne opazimo.

▫ Glavno delo so trije nedokončani romani, ki tvorijo magično trilogijo. V teh delih ilustrira posameznika v labirintu sveta.

- AMERIKA:

Evropski mladenic pride v ZDA (iz znanega v neznan). Konec je v gledaliscu, kar pa je lahko resitev ali poguba, kar ne izvemo, ker ni konca. Amerika predstavlja sovrazen svet v katerem se znajde posameznik.

- PROCES:

Tudi tu se posameznik spopada s tujim svetom. Jozef K je bancni uradnik, ki je po krivem obtozen, ne da bi sploh vedel česa. K misli, da ni kriv in zivi temu primerno normalno zivljenje. Proces pa kar traja, zato hoče K do vrhovnega sodnika, kar mu ne uspe in ga na koncu temno oblečen cloveka ustrelita v kamnolomu. Proces je podoba za zivljenje, ki si ga hoče clovek razloziti in odkriti bistvo. Zivljenje predstavlja krivdo, smrt pa odresitev ali kazen.

- GRAD:

To je 3. stopnja iskanja bistva. Zemljemerec K pride v vas po narocilih grofa z gradu (vas je navadno zivljenje, grad pa fevdalizem). Hoče v grad po dovoljenje za meritve in bivanje (dovoljenje za zivljenje). Ne dobi, a v poskusih opesa. NI KONCA. Zelja za dovoljenje je zelja priti do bistva.

Grad lahko tudi predstavlja najvisje sodisce v Procesu ali pa poslovni svet v Ameriki.

▫ 3. Berilo, 221

JAMES JOYCE

▫ Svoji domovini, Irski, je ostal zvest v svojem delu in jo tako dostikrat omenjal.

▫ LJUDJE IZ DUBLINA:

To je zbirka novel o rojakih, ki jih hoče popeljati iz otopelosti in jim odpreti vrata, a dozivi doma ostro kritiko in tudi zaradi tega zapusti domovino.

▫ UMETNIKOV MLADOSTNI PORTRET: je uvod v prelomno delo moderne literature - Ulikses.

▫ ULIKSES (3. Berilo, 218):

Prikazuje 16. 6. 1904 v Dublinu. Zgodba temelji na Odiseji (pot skozi prostor in čas). Glavne so tri osebe: Leopold Bloom (Odisej), Moly Bloom (Penelopa) in Dedalus (Telemark). Moly je staticna oseba, ker je ves čas doma, moska pa blodita naokoli in se občasno srečujeta. Med njimi je duhovna povezanost: agent - pevka - student. Zadnje poglavje je Molyjin notranji monolog in obsega 50

strani.

MARCEL PROUST

▫Napisal je cikel romanov V ISKANJU IZGUBLJENEGA CASA, kjer je glavni junak cas, ki pa ni navaden cas, ampak je to cas Proustovega cloveka. V delu opisuje notranje zivljenje, ki ga uravnava nehotni spomin (dolocene stvari zbudijo v cloveku spomine iz katerih raste potem njihova resnicnost). To je roman asociacij ali RETROROMAN.

▫V SWANNOVEM SVETU (3.Berilo,214):

Iz cikla V iskanju... Spominja se otroških let in govori o Swannovi ljubezni, ki je najprej vzviswno cista, a jo kmalu unici vsakdan. Swann spada v visje mescanstvo, a od tam izstopa, ker je rahlocuten in izobrazen. Opise FR druzbo in odnose med ljudmi.

MIHAIL BULGAKOV

▫BELA GARDA: roman na temo inteligence in revolucije

▫MOJSTER IN MARGARETA (3.Berilo,228):

Ustvaril je svojo vizijo sveta . Ta knjiga je roman v romanu. Zdruzil je realizem in fantastiko ter dva razlicna druzbena in casovna tokova.

Sedanjest je tragedija pod Stalinom, preteklost pa rimsko judovski odnosi. Mojster pa poveze oba ta tokova (to je antizgodovinska igra). Obstajata dve skupini junakov. V prvi so Margareta, mojster in Woland (uporniki), v drugi pa ljudje takratne druzbe.

MIHAIL SOLOHOV

▫TIHI DON (3.Berilo,224):

Govori o donskih kozakih med 1. vojno in revolucijo. Upodablja nepristransko, stvarno. Pove, da so bistvo zivljenja naravne strasti, kmecke mnozice, ne pa iskanje intelektualcev.

WILIAM FAULKNER

▫Podoben je Dostojevskemu. Govoril je o AM jugu ob koncu 19. stoletja.

▫KRIK IN BES (3.Berilo,234):

To je roman o toku zavesti, ki govori otragiki modernega cloveka, ki obicajne odnose med ljudmi zamenja z farmo in pridobitnistvom. Glavna oseba je Caddy, zgodbo pa govorijo njeni trije bratje in sluzkinja, ki edina poda objektivno. Opise nam 20 let zivljenja Compsonovih. Govori o krutem in propadlem svetu (skozi znacaje bratov), o nazadnjastvu, materializmu, egoizmu in dusevni prizadetosti.

ALBERT CAMUS

▫Oblikoval svojo filozofijo, ki temelji na Sartrovi in pravi, da si

človek in svet nista skladna, sta v absurdu in da je med njima tujstvo.

▫Obravnava samomor kot filozofski problem ter ga vidi kot edino resitev iz absurdnega življenja. Vendar kljub temu meni, da izpolnitev dneva in dela zadostujeta za zadovoljstvo.

▫TUJEC (3.Berilo,240):

Dogajanje je pregledno, saj je uporabil tradicionalna pripovedna sredstva. Roman kaže na postopno zavedanje samega sebe in spoznavanja absurdnosti. Junak je skozi delo ravnodusen, a na koncu odkrije vrednote (iskrenost, odgovornost...), ki ga postavijo nad nesmiselnost sveta.

▫Delo: Mit o Sizifu, Tujec, Kuga...

JEAN PAUL SARTRE

▫Loci dvojnost pojavov: bitje za sebe (človeška zavest) in bitje po sebi (zunanji svet). Motive je dobil v svojih filozofskih idejah.

▫Misli: Eksistenca je pred esenco. Posameznik je svoboden pri odločanju in izbiri.

▫Ko njegov človek izbere sebe, izbere vse ljudi in svojo moralo. Ukvarja se s problematiko odnosa ene svobode do druge (Pekel so ljudje, drugi pa... - drug drugemu povzročamo pekel).

▫Delo: roman Gnus, drame Muhe, Umazane roke, Za zaprtimi vrati (3.Berilo,244)...

Oblikovno je zelo tradicionalen in ima realističen monolog.

23. MODERNA DRAMA

Poizkusa uveljaviti modernizme tudi v gledališču. Drama, dialog, junak in jezik so nesmiselni. Tu NI zgodbe, je le nelogičen dialog, ki je nepovezan, besede se povežejo v nesmiselne stavke.

BERTHOLD BRECHT

▫On ni moderniziral vsebine in oblike ampak je uvedel novo ideološko in politično gledališče. Imenoval ga je epsko gledališče, ki ne bi več izzival socustvovanja z dramskimi osebami, ampak nudi publiki kritično distanco do življenjskih dogajanj. Publiki s tem prisili k jasnejši opredelitvi (politični).

▫Dela: Mati korajza (4.Berilo,235), Dobri človek iz Secuana...

SAMUEL BECKETT

▫Pisal je v AN in FR in sicer pripovedno prozo in drame. Je izrazit pesimist in absurdist., saj prikazuje razkroj človeka, njegov brezupni položaj ter bedno in mučno življenje na robu eksistence.

▫V PRICAKOVANJU GODOTA (4.Berilo,137):

To je najznamenitejša njegova igra in obenem en glavnih primerov dramatike absurda. Prevevata jo značilna grotesknost in črni humor. Ima nekaj obesenjaskih potez, sicer pa prevladujejo tragične prvine.

Na prizoriscu srecamo nekaj cudnih oseb: dvojici Lucky in Pozzo ter Vladimir in Estragon. Decek ima vlogo tradicionalnega sla, vendar na besedni ravni obeta resitev, saj bo gospod Godot jutri zagotovo prisel.

EUGENE IONESCO

▫V svojih delih opisuje druzbo, odtujenost ljudi do sveta, narave in prikazuje mescanske druzbe.

▫PLESASTA PEVKA (3.Berilo,252):

To je groteskna podoba zakonskih, druzinskih... razmerij v mescanstvu. Idejo je dobil pri ucenju AN na podlagi lekcije. Hotel je skomponirati dramo na podoben nacin, kot so lekcije. Dialog je jezikovno zmeden in ucinkuje komicno. Znacilna je grotesknost, saj pokaze resnicno zivljenje v deformirani, popaceni podobi, ki je hkrati smesna in grozljiva.

▫Dela: Zrtve dolznosti, Učna ura, Stoli...

24. SLOVENSKI EKSPRESIONIZEM

Odvijal se je med leti 1918 in 1930. Ekspresionizem se mocno opira na impresionizem, custva in estetiko ter izraza krizo, tesnobo... Zanj je znacilen prosti verz, vzvisenost in simbolizem. V tem obdobju se predstavijo se ne predstavljene pokrajine (Primorska, Stajerska, Prekmurje in Koroska).

IVAN PREGELJ

▫Najboljsa dela napisal med 1. vojno in takoj po njej. Prvi je opisal tolminsko podrocje in se zanimal za SLO preteklost (verski boji, punti).

▫On spada v religiozni eksp. (razdvojenost med sreco + cutnostjo in askezo). Njegov stil je gostobesednost, narecja, skovanke, slikovita metaforika...

▫TOLMINSKI CIKEL:

Govori o Tolminskem puntu.

- Tolminci: vzroki, organizacija, pohod, spopad pri Gorici, usmr-titev voditeljev.

- Matkova Tinca (3.Berilo,19): dekleta enega vodij, hoce ga se zadnjic videti, je noseca, prezgodaj rodi in umre, otrok prezi vi.

▫PLEBANUS JOANNES:

Tematsko je nadaljevanje Stefana Goile in njegovih. O razklanosti med cutnostjo in askezo. Osrednja oseba je vikar Janez, ki vzgaja siroto Katico in Petra. Peter umre od kuge, Katica pa po ozdravljeni norosti skrbi za Janeza.

SRECKO KOSOVEL

Imel je tri faze ustvarjanja:

▫IMPRESIONIST KRASA:

V tej fazi je ustvaril največ in je zanj najznacilnejša. Pisal je pokrajinske pesmi, ki so prezete z razpoloženji in razmisljanji. Znacilnosti so temni toni, bori, vasi...

- STARKA ZA VASJO:

Je socialno obarvana pesem.

▫EKSPRESIONIZEM:

Sedaj postane glasnik trpljenja ljudstva. Temelji na polomu kapitalistične Evrope. Tu je Kosovo glasnik revolucije.

- EKSTAZA SMRTI (3.Berilo,12):

Opisuje smrt Evrope kot smrt kraljice, krivdo zato pa nosijo vsi. Razlilo se bo rdeče morje in sledilo bo popolno unčenje. Razvil se bo nov, etično preciscen človek, ki bo zrel za lepše življenje.

Ostala dela: Tragedija na Oceanu, Nokturno...

▫KONSTRUKTIVIZEM:

Neke vrste graditeljska umetnost, ki je vezana na novega človeka in novo družbo. Beseda dobi pravi pomen sele v novi konstrukciji. Pesmi so izredno nejasne, saj moramo jedro se poiskati. Realistično opiše svet (z kombinacijami hoče ljudi pripraviti k razmisljanju).

KORS: najbolj ekstremne pesmi

▫Zbirke: Zlati coln, Pesmi, Izbrane pesmi

MIRAN JARC

▫Zelo subjektiven, govori o razklanosti v kateri išče uteho, ki pa je ne dobi in je zato večni iskalec miru in resitve v smislu življenja. On spada med kozmične ekspresioniste. Govori o izgubljenosti in tesnobi človeka takoj po vojni.

▫Zbirke: Človek in noc, Novemberske pesmi in Lirika.

ANTON VODNIK

▫Pisal eno najmodernejših lirik v tistem času (oblikovno, metaforično). Pisal o erotiki, smrti, religiji... V realističnih pesmih je zdramatiziral svet do skrajnih meja.

▫Zbirke: Zalostne roke, Skozi vrtove, Zlati krogi...

BOZO VODUSEK

Izdal eno samo zbirko pesmi - ODCARANI SVET, v kateri vidimo njegovo zorenje (iz religije v ateizem). Govoril o osamljenosti, ničnosti... Pri njem se močno krepi občutek praznine in samote.

SLAVKO GRUM

▫Pisal je crtice in novele, kjer je dogajanje vedno v nekem norem, bolniškem svetu. Opiral se je na medicinska dejstva, psihoanalizo in podzavestne motive.

▫DOGODEK V MESTU GOGI (3.Berilo,22):

Mesto je zatohlo in vsi ljudje čakajo na nek dogodek, ki bi jim spremenil življenje, a ga ni. Dogodi se samo eni od junakinj -

HANI. Ona je bila v mladosti posiljena, zato odide, a ko se vrne jo hoče vajenec zopet posiliti, ona pa ga z zadnjimi mocmi ubije in je s tem resena duhovne nadvlade. Ideja drame je povedati, da so v cloveku sile, ki jih zunanji pritisk popaci in jih sprevrze v njihovo nasprotje. Resitev je v dejanju podobnem Haninemu. Dogodek je podoben Pohujsanju (po simbolizmu mescanstva).

25. SOCIALNI REALIZEM

Izraza svet okoli ljudi, razmere in odnose med ljudmi in psiholosko podobo cloveka.

TONE SELISKAR

▫TRBOVLJE:

Prva pesniska zbirka. Govori o rudarskem in proletarskem zivljenju.

▫PESMI PRICAKOVANJA:

Ljubljanski proletariat, delavci, otroci...

▫Po vojni se je posvetil mladinskemu pripovednistvu.

MILE KLOPCIC

▫Govori o zivljenju preprostih ljudi, rudarskem zivljenju, nesrecah...

▫Pesmi: Drejcnik Andrej govori, Pogreb...

PREZIHOV VORANC

▫Opisoval je kmete, bajtarje, gozdarje... Te osebe so polne strasti. Najraje govoril o boju kmeta zoper izkoriscevalca. Pisal zelo dobre novele, slabse romane. Pri njem je kraj dogajanja vedno Meziska dolina ali Koroska.

▫SAMORASTNIKI (3.Berilo,31):

Sestavljeni iz 8 novel, vendar so Samorastniki najboljsi (govorijo o ljubezni med bajtarskim dekletom in gruntarskim fantom. Ljubezni ne morejo zatreti in rodi se jima 9 otrok). Boj na poziralniku, Vodnjak... so le se ostale.

▫Njegovi romani skupaj tvorijo celoto. Prvi dve sta kroniki, Jamnica pa je tehnicno najboljja.

- DOBERDOB:

O 1. vojni, izrazita antimilitaristicna ideja.

- POZGANICA:

Tu sta dve zgodbi. Socialni boj ob agrarni reformi za planino Pozganico in vojaski tr politicni boj med SLO in NE ob plebiscitu.

- JAMNICA (3.Berilo,34):

Socialne razmere v Meziski dolini. Gruntar Munk propade zaradi razprtij v druzini, hkrati pa gre Permanov Ahac v tovarno in postane zaveden delavec.

Najboljsa je Jamnica zaradi strnjenosti in razgibanosti.

▫SOLZICE: mladinske crtice

MISKO KRANJEC

▫Vecina del vezanih na Prekmurje. Prvi vpelje v literaturo Prekmurje in okolico. Govori o 1. vojni, agrarni reformi, sezonskih delavcih, 2. vojni...

Predstavi prekmurskega cloveka, ki mu je zemlja vse, vendar se zaveda, da jo lahko obdrzi samo s kolektivizacijo.

Pisal je dobre novele, v katere je vpletal prekmurske in madzarske izraze.

▫OS ZIVLJENJA:

Zivljenje Marka Magdica se vri okoli zemlje pridobljene z agrarno reformo. Otrokom noce dati delcev zemlje, ampak hoce, da jo obdelujejo skupaj, spori, dobi jo Ana, ki jo lepo obdeluje. Zacutimo prikrito idejo o kolektivizaciji.

▫POVEST O DOBRIH LJUDEH:

K starim zakoncem prideta prezimit Korenova (sezonska delavca s slepo hcero Katico) in razbojnik Peter. Korenovka in Peter se zaljubita. Katica, ki je tudi zaljubljena v Petra, ga resi pred orožniki, sama pa izgine v mocvirju.

▫Ostala dela: Kapitanovi, Sreca na vasi, Strici so mi povedali...

26. KNJIZEVNOST NOB

▫Leta 1941 OF razglasi kulturni molk. Tiskali v ilegalnih tiskarnah.

KAREL DESTOVNIK KAJUH

▫Ustvarjal je do odhoda v partizane. Pisal je aktivisticne budnice, pesmi vezane na cloveka, ki so intimne izpovedi z vpletanjem vojne. Njegove kmecke pesmi in tiste vezane na mater so pretresljive.

▫Z obliko se ni ukvarjal, ker tega ni znal.

▫Aktivisticne pesmi so rev. futuristicne, ljubezenske pa so tradicionalne.

▫Zbirke: Markacije, izdal 27 pesmi v nekaj izvodih ob pomoci prijateljev.

MATEJ BOR

▫PREVIHARIMO VIHARJE:

To je 1. in najpomembnejša zbirka, saj so te pesmi budnice, s katerimi poziva k uporui. Pesmi so spevne, udarne in celo uglasbene.

▫LJUBEZEN V VIHARJU:

To je cikel pesmi, ki pa niso vec tako udarne. Posvecene so zeni, ki je ze mrtva. Osrednja pesem je Srečanje, v kateri govori o srečanju z umrlo zeno in o neusahljivi ljubezni.

▫Za partizansko gledalisce je pisal drame, drugace pa je svoje medvojne pesmi izdal v zbirki PESMI.

FRANCE BALANTIC

▫MUZEVNA STEBLIKA: ni izdal, ker vsebovala erotiko in izpovedovanje

ljubezni do Slovenije.

▫Po vrnitvi iz Gonarsa se mu uresnici njegova vizija smrti v plamenih, ker tudi sam zgori.

▫Kot pesnik je hitro dozorel, opeval agonijo in smrt, bila rahlo-cuten in malodusen. Protestira proti vojni in sovražniku. Zanj je smrt sila, ki izniči vse, ni pa to odresitev.

▫Njegova poezija uporablja drzne, barvite metafore, govori o cutni in starostni erotiki.

▫V svojih pesmih je podal najbolj popolno življenje smrti v SLO liriki (približa se Gradniku, Kosovelu, Kajuhu).

EDVARD KOČBEK

▫ZEMLJA: V tej pesniški zbirki obnovi sožitje človeka in zemlje. Sprejema svet kakršen je ter priznava vesoljni red in nujnosti, ki se jih mora držati človek, da prezivi.

▫GROZA: V tej zbirki sta dva cilka s partizansko tematiko, veliko razmisli o sebi, o svoji odločitvi za odhod v partizane in ugotovi, da je v vsem sodeloval z vso svojo odgovornostjo.

▫PRVI PARTIZANSKI CIKEL: Dogodki iz partizanskih časov, kritične pesmi s prefinjenimi metaforami in izbrano rimo.

▫DRUGI PARTIZANSKI CIKEL: Ta je intelektualističen, razumski in filozofski, govori o eksistencializmu.

▫Pisal je tudi prozo:

- TOVARISIJA (3. Berilo, 49) in LISTINA so spomini na vojna leta in govorita o tem, kako se je on odločil za partizane.

- STRAH IN POGUM je iz 4 novel (Temna stran meseca, Blažena krivda, Ogenj, Crna orhideja). Te novele pripovedujejo o psiholoških in etičnih človeških stiskah borcev (postavitev med nujnost dejanja in osebno stisko). Ravnali so po osebni presoji, ne pa kot avtomati. Te probleme obravnava resno in iskreno. Nekateri kritiki so rekli, da je potvoril borbo in so obsodili ravnanje Kočbekovih likov.

26. SLOVENSKA KNJIZEVNOST PO LETU 1945

OEZIJA

Razvija se po stopnjah zaradi političnega in kulturnega vpliva.

V tem času so vse spremembe v SLO književnosti v zaporedjih desetih let (generacije). V začetku 50-ih let se pojavi pri nas intimizem (mejnič je pesniška zbirka PESMI STIRIH leta 1953). V 60-ih letih nastopi literarna avantgarda, ki prinese iz Evrope nove smeri. Zaradi tega se naša lit. razvija kvantitativno in kvalitativno. Uveljavljati se začne tudi ustvarjalna svoboda.

I. POVOJNA PESNIŠKA GENERACIJA:

Izšla iz partizanske lirike (Vipotnik, Javorsek, Udovic, Minatti in Krakar). Vsi ustvarjali že med vojno, vidnejši uspeh pa sta dosegla zlasti Udovic in Minatti v 60-ih letih.

CENE VIPOTNIK

- Vpliv ekspresionistov, pise o zivljenjski depresiji, opisuje partizanske boje, taborisca in hkrati tudi tezi k estetiki.
- Ena sama pesniska zbirka-DREVO NA SAMEM, ki je razdeljena na 4 cikle:Pusta zemlja-predvojne pesmi, Zvezda ubogih-taborisca, Svitanice-ljubezenske in Prijateljem-os. izpovedne.

JOZE UDOVIC

- V 30-ih letih pisal pod vplivom Kocbeka in Voduska. Med vojno pisal uporne in nejunaske pesmi (zalostne), po vojni pa je zeel biti objektiven, kar pa mu ni uspelo. Zaradi tega se je obrnil v svet eksistencialisticnih vprasanj.
- Vsebinska osnova njegovih pesmi je nasprotje med stvarnostjo in idealom. Pri njem se zasledi nadrealizem in simbolizem.
- V pesmih izpoveduje strah, tesnobo in občutek tujstva. Pri njem so najizrazitejse nadrealisticne metafore.
- Zbirke so: Ogledalo sanj, Darovi, Oko in senca.

IVAN MINATTI

- Bil zelo samosvoj, razvil pa se je sele med vojno in po njej.
- S POTI:
 1. pesniska zbirka, vojna in prva povojna leta. Zacetimo naveza nost na naravo in opisovanje vojnih stisk.
- PA BO POMLAD PRISLA:

Opazimo Minattijev intimizem. Opisuje pokrajino, mesto pa prmerja z naravo. Izpoveduje vero v zivljenje in razocaranje nad vsakdanom.
- NEKOGA MORAS IMETI RAD (3.Berilo,56):

Govori o posledicah clovekovega poraza v sodobnem svetu. Zacetimo zeljo po ljubezni, odtujenost. Dobimo občutek, kot da je Minattijev clovek pozabljen.
- Zbirke so: Prisluskujem tisini v sebi, Ko bom tih in moder, Bolecina neizzivetega,...

PESMI STIRIH

- Za njih ni vec izhodišce v opisovanju partizanstva in taborisc. Zajela jih je graditeljska lirika, ampak ne mocno. V pesmih zacetimo satiro in melanhonijo. Leta 1953 dozorijo in objavijo zbirko PESMI STIRIH.
- Za zbirko je znacilna intimisticna lirika, ki je proti druzbeno naravnemu pesnistvu. Vse avtorje so vpasali, kaj je poezija, njihovim odgovorom pa je skupno poudarjanje iracionalne in subjektivno naravnane poezije. Skupno sporočilo je razdvojenost med nelepo resnicnostjo in lepimi sanjami - DEZILUZIONIZEM. Tezijo k svobodnejsem veryu in ritmu. Kljub temu, da so pesniki kasneje ubrali vsak svojo pot, jim je ostalo skupno obsojanje vsakdanjosti in iskanje resitev v drugacnosti.
- Pri tej zbirki so sodelovali:

CIRIL ZLOBEC

- Prvi vidni nastop z zbirko Pesmi starih.
- POBEGLO OTROSTVO:
Govori o erotiki, Kraski pokrajini, otroških letih, pesnistvu in pesniškem poklicu. Razpravlja o cloveku in njegovem obstoju. Opazimo predajanje resignaciji in malo vitalizma.
Oblikovno: prost verz, spremenljiv ritem, mesa abstraktno s konkretnim.
- Ostale zbirke: Ljubezen, Nove pesmi,...
- Izbori: Cudovita pustolovscina, Kras, Glas, Beseda

KAJETAN KOVIC

- Njegove znacilnosti so resignacija, nasprotje med idealom in stvarnostjo, obup nad vsakdanom, ... Motivno je najbogatejsi izmed vseh starih, oblikovno pa je modernejši in raznovrstnejši.
- Njegova poezija ima novoromanticne in simbolisticne elemente. Kot posledica tega je njegov verz tradicionalna kitica, slog pa simbolisticno in mitolosko gradivo.
- Zbirke: Korenine vetra, Labrador, Prezgodnji dan, ...
- Izbori: Veternice in Dezele
- Pisal tudi za otroke - MACEK MURI

TONE PAVCEK

- Pod romanticnim in novoromanticnim vplivom » podoben Murnu.
- Pesmi najprej vitalisticne, nato pa so otozne meditacije in razocaranja, se zlasti po sinovi smrti.
- Oblikovno: preprosta oblika in sentimentalni navdih
- Zbirke: Sanje zivijo dalje, Zapisi, Dediscina, ...

JANEZ MENART

- V zbirki Pesmi starih izpoveduje deziluzionizem, hkrati pa se pojavi Menartov obesenjaski humor.
- PRVA JESEN:
Izraza nasprotja med resnico in sanjami ter opisuje vsakdanjost. Ima zelo pestro tematiko, razvit humor, socustvuje s clovekom, ki ga uncuje tehnika in obracuna z zablodami tedanje druzbe. Uporablja pogovorne in vulgarne besede ter zargonizme.
- Zbirke: Casopisni stihi, Srednjeveske balade, ...
- Je eden najbolj branih SLO pesnikov.

III. PESNISKA GENERACIJA

- So med novim ekspresionizmom in nadrealizmom, pod vplivom eksistencializma. To je t.i. KRITICNA GENERACIJA (nastala v Reviji 57). K nam so prinesli nove pesniske oblike in ideje. Na zacetku so bili tradicionalni, vendar so kasneje eksperimentirali z besedo,

kar pa je značilno tudi za IV. generacijo (Tomaz Salamun).

DANE ZAJC

- Bil ekspresionist, razpet med bolečino in resignacijo. Bil je zelo sugestivni (deziluzionizem in depresija).
- Govori o razkroju in umiranju humanisticnega sveta ter o alienaciji, nihilizmu in absurdu. Pod vplivom 2. vojne. Uporablja zivali za simbole (hijene, levi, kace,...). Ti simboli opisujejo ogroženost od stvarnega sveta in podzavesti.
- Zbirke: Kepa pepela in Glava sejalka

GREGOR STRNISA

- Pod vplivom simbolizma govori o cloveku, moralnem in duhovnem zivljenju (clovek pozna le stvarni svet, duhovni pa mu je skrit).
- Oblikovno: 3 x 4-vrsticne kitice in ASONANCA (ponovitev zadnjih samoglasnikov ob koncu verza). Njegov svet je simbolno zelo bogat, hkrati pa se opira na ljudsko pesnistvo in mitsko izrocilo.
- Zbirke: Mozaiki, Zvezde, Oko,...
- Izbori: Severnica in Vesolje

VENO TAUFER

- Ideje in elemente jemal iz soc. realizma in pesnistva absurda, vendar pa je vse skupaj mocno zmoderniziral. S tem je nakazal pot avantgardi. Ukvarjal se je z nasprotjem med stvarnostjo in idealom. Govoril pa je o ogroženosti malega cloveka in zanikal njegove sanje ter ga s tem pehal v reassignacijo in upor.
- Uvedel je modernizme kot so odprava locil, zrahljana sintaksa
- Zbirke: Svincene zvezde, Ujetnik prostosti, Podatki,...
- Izbori: Prigode in Sonetje

IV. PESNISKA GENERACIJA

- Sredi 60-ih let sta se razvili dve smeri:
 - tradicionalisti: Makarovic, Grafenauer, Fritz,...
 - avantgarda: Salamun, Pogacnik, Boris A. Novak,...
- Avantgarda ekperimentira z besedo, uvede nove smeri-dadaizem, popart, reizem,...

SVETLANA MAKAROVIC

- SOMRAK:
Tu je razpotje med tradicionalnim in modernim. To je povojna intimisticna lirika in hrepenenje po lepsem
- Kasneje ima njena poezija mracen in hladen ton, izpoveduje cloveske stiske. Snov pa crpa iz mitskega sveta in SLO ljudskega izrocila.
- Zbirke: Kresna noc, Srcevec, Pelin zena (3.Berilo,75),...

▫Izbor: Izstevanje

ERVIN FRITZ

▫On je izrazit realističen pesnik, ki uvede novo doživljajsko območje - TUKAJ IN ZDAJ. Opisuje življenje vsakdanjega človeka.

Na svet gleda skozi sebe.

▫Njegove teme so minevanje, ljubezen, težave sodobnega človeka, vprašanje pesniškega smisla, ... Njegovo razpoloženje se spreminja od vitalizma do resignacije.

▫Njegov verz je tekoc, jezik pa pogovoren, vendar ne vulgaren.

▫Zbirke: Hvalnica življenja, Minevanje, Slehernik, ...

▫Izbor: Dejansko stanje

NIKO GRAFENAUER

▫Pri njem je doživljajska poezija in ekspresionizem na začetku, kasneje pa brezup in eksistenčna stiska.

▫Prizadeval si je za dognanost verza in metafore

▫Zbirke: Stukature, Palinpsesti, ...

TOMAZ SALAMUN

▫On je prelomen v SLO liriki. Leta 1964 je napisal DUMO, ki je duhovno protestniška pesnitev in z njo rusi tradicionalnost. Z Dumo prinese sokantnost provokativnost, ... pod parolo VSE JE LAHKO POETICNO.

▫Pesništvo jemlje čisto po svoje in k nam prinese nove struje. Zanj je motiv svet, ki ga razbije (v njem ni pesimizma, ampak samo kruta in zanimiva realnost).

▫Opazimo ironijo, parodijo in humor, izrazno bogastvo, domisljivo, odlomke iz tuje literature, ...

▫Govori o kaosu, modernizaciji, razvrednotenju tradicionalizma, življenjskem času, ...

▫Imel močan vpliv na celo generacijo.

▫Zbirke: Poker, Imre, Droidi, ...

ANDREJ HIENG

▫On svoje osebe obravnava eksistencialistično, zanimajo ga nev-sakdanji dogodki in nenavadna duševna stanja ljudi. Njegova dela označuje psihoanalitični realizem, ki je poln simbolov, metafor... Motive zajema iz sodobnega, zgodovinsko neopredeljenega sveta in iz vojnih let. Opisuje mescane, umetnike...

▫GROB (4.Berilo,57):

Napisana v antinem motivu. Glavna oseba je vdova, ki je čudaska, samotna zenska, ki hoče po vsej sili odkriti možev grob, da bi se tako končno resila svoje obsedenosti. Po odkritju trupla je Conc, tisti, ki ji je pokazal grob, ujet v neizziveto spolnost, ki se sprosti sele po spolnem odnosu. Pripoved se tako izteče s pomir-itvijo travmatične eroticnosti.

VLADIMIR KAVCIC

▫Najprej je pisal v realističnem slogu, kasneje modernizem. Tematsko ga je pritegnila 2. vojna. Napisal je enega najboljseznejših romanov - ZRTVE in dodatni roman Ko nebo zazari.

▫PUSTOTA (3.Berilo,110):

Klasično realistično delo, vendar je za Kavcica nekaj posebnega, saj obravnava preteklost - po tolminskem uporu 1713.

Puntarski kmet Grogovec se mora umakniti s Tolminskega in se naseli z družino na poljanski strani. Tu dozivi družina v boju s skopo naravo za preživetje se vrsto težav, nesreč in smrti.

DUSAN JOVANOVIĆ

▫Posvetil se je pisanju dram. Najprej je v duhu avantgarde, kasneje pa se približa realizmu.

▫NORCI (3.Berilo,132):

Igra obravnava ideološko politična vprašanja, a izrazito ironično in ludistično. Avtor duhovito uporabi reklo "norce briti" in pripelje v igro norce in brivce.

PROZA

Prevladuje realizem (socialni in socialistični). Govorijo o vojni in o povojni graditvi. Moderna proza se je začela z Kocbekovo zbirko STAHI IN POGUM. V tem času so pisali v stilu modernega romana (Zidar, Rebula,...) ali pa v stilu francoskega romana (Seligo, Rupel,...).

Romane pa delimo tudi na avtobiografske, ljubezenske, romane z ostro družbeno kritiko in romane z umetnikom in ideologijo v ospredju.

IVAN POTRC

▫Glavna dela: Svet na kajzarju, Na kmetih (3.Berilo,91), Trilogija o Kreflih,...

▫Prva povojna dela težijo k socialističnemu realizmu, a ga preglasi stvarno opisovanje vaskega življenja v Slo. Goricah, kar on tudi uporabi za glavni motiv.

▫Potrc govori o posamezniku, njegovi usodi in eksistenci. Junaki težijo k sreči in lepoti, kar pa jih ponavadi pogubi. Zaradi tega Potrc spozna tragicnost cloveskega življenja, kar pa ga vrne k KMECKI POVESTI (Tavcar).

▫TRILOGIJA O KREFLIH:

Deli se na tri dele: pred (Kreflova kmetija), med (Lacko in Krefli) in po 2. svetovni vojni (Krefli).

To je socialno realistična pripoved (čas družbenih sprememb na Stajerskem - kdo na katero stran, družina pa zaradi nesoglasij propade).

CIRIL KOSMAC

▫ Govori o nacionalni problematiki, življenju preprostih ljudi v rojstni vasi (Slap ob Idrijci). Snov za pisanje je dobil iz domaćih razmer in ljudi, zapora, Ljubljane in 2. vojne.

▫ Sreca in kruh (1. teksti), Pomladni dan, Tantadruj, Balada o trobenti in oblaku.

▫ POMLADNI DAN:

Analitična tehnika zgodb iz otroških in fantovskih let. Te zgodbe so krajše, skoraj novelistične. V zgodbi opise svojo vrnitev domov po vojni, spomine na mladost, 1. vojno, med vojnama. O sebi razmisli kot o ustvarjalcu, opazovalcu dogodkov.

Rdeca nit skozi roman: KADETKA

▫ BALADA O TROBENTI IN OBLAKU (3. Berilo, 94):

Knjiga je zgrajena iz treh zgodb: poslednji boj kmeta Temnikarja z belogardisti, izdaja nekega kmeta in pisateljeva ustvarjalna problematika. V tem delu pisatelj preskakuje čas in prostor, prepleta dogodke - asociativna domisljija.

VITOMIR ZUPAN

▫ Pomembnejša dela: Crni sahovski konj, Komedijski tkiva, Levitan, ...

▫ MENUET ZA KITARO (3. Berilo, 99):

To je njegovo najbolje delo. Glavni junak je Berk, ki je bil med vojno med partizani. Govori o odnosih med borci. Vzporedna zgodba so Berkove pocity v Spaniji, kjer sreca nemski zakonski par, ...

ALOJZ REBULA

Dve pomembnejši deli:

▫ V SIBILINEM VETRU:

To je zgodovinski roman (Rim, 2. st. n. st.), ki govori o razpadu Rimskega imperija. Z tem delom je prikazal resnico sodobnega časa.

▫ SENCNI PLES (3. Berilo, 101):

Roman kaže na družb.-polit. dogajanje na Trzaskem takoj po vojni. Glavni junak je SILVAN KANDOR, ki se vrne v Trst in doživlja mestno problematiko.

Roman se deli na 4 zgodbe: o prebivalstvu v stiski; zgodba človeka, ki se poitalijani s prehodom v visji sloj prebivalstva; Kandorjevo umetniško ustvarjanje; Kandorjev erotični svet.

Zelel je povedati, da se skladnost spreminja v dvom, zanikanje.

BENO ZUPANCIC

Na začetku pisal pod vplivom realizma, kasneje pa pod vplivom modernizma. Njegova dela so v glavnem postavljena v Ljubljano. Glavna dela so: Stirje molčeci in druge zgodbe, Veter in cesta, Mrtvo morje, ...

LOJZE KOVACIC

Uvrstili bi ga lahko med soc. realiste, nadrealiste in naturaliste.

▫PRISLEKI:

To je njegovo najboljše delo. V njem nam prikazuje sliko danasnjega časa preko avtobiografskih doživetij. Ima 3 dele: iz Svice v SLO do 2. vojne, 2. vojna, povojni do 1948. V romanu nam na drugačen način prikazuje takratni čas, razkritja,...

PAVLE ZIDAR

Njegovo pravo ime je Zdravko Slamnik.

▫Pri njem se prepletajo tri teme: zemlja, zenske in glas teme (otročstvo, spor med otroško vizijo sveta in resničnostjo). Dosti govori o mladosti, bojih, očetovi smrti,...

▫Dela, kot so: Z oltarja domovine, S konji in sam, Dim, spadajo v tematiko glasu teme, ki je pri njem najbolj dodelana.

▫Zenska tematika je v glavnem seks, ne pa erotika. V to tematiko spadajo dela, kot so npr.: Marija Magdalena, Tumor.

▫Veliko je opisoval SLO zemljo in kmete. To sta deli SVETI PAVEL in OCE NAS, ki po ideji tvorita celoto. Dogajanje je na Dolenjskem in govori o kmečki tradiciji, ki ji hoče oblast vsiliti kolektivizacijo.

SVETI PAVEL (3.Berilo,108):

To je obsodba aktivističnega nasilja in kmečke zaostalosti. Govori o stiski človeka, ki se med vojno zaradi družine odloči za belo gardo, ter se potem skriva dokler ga ne najdejo.

OCE NAS: Nadaljevanje SP, v katerem izvemo usodo junaka. Zidar opise tedanje razmere in se razpise o preteklosti. V tem delu je 1. po vojni opisan primer, ko kmetje razbijejo sestanek, na katerem naj bi sli v zadrugo in pretepejo kom. funkcionarje.

PETER BOZIC

▫Pri njem so absurdu podvrženi svet, človek in literatura. Literatura je tradicionalno nejasna in nelogično urejena.

▫Govori o eksistenci ogroženih, izobcencih, zunaj mestnih ljudi in novost - ESTETIKA GRDEGA.

▫OCETA VINCENCA SMRT (3.Berilo,112):

To je komaj pregledna zgodba, ki se dogaja v času 2. vojne. In govori o krutosti ter nečlovečnosti. Dogajanje je časovno prepleteno v zavesti oseb (skace iz časa v čas) in pripovedovalca. Govori o ljudeh s Krskega polja, ki so jih Nemci kot celo vas preselili v Slezijo, tja pa naselijo Kočevarje. Ni zavesti med ljudmi ampak se vsak po svoje bori za obstanek. Božič poudari, da je največja vrednota življenje samo in hkrati obsodi vojno.

FLORJAN LIPUS

Govori o narodni problematiki in o sodobnem človeku.

▫ZMOTE DIJAKA TJAZA (3.Berilo,116):

Iz 10 poglavij v katerih opisuje mladostnika in njegov upor zoper

druzbo in njegovo smrt. O usodi govori najprej Tjaz sam, nato pa njegovo dekle Nina, zavod v katerem je zivel in pripovedovalec, ki je najprej Tjazev prijatelj nato pa njegov razsodnik.

DRAMATIKA

DOMINIK SMOLE

Eno najpomembnejših del je Antigona, ki jo je povzel po Sofoklesu, le da ji je dal sodobno poanto.

▫ANTIGONA (3.Berilo,122):

V drami Antigona sploh ne nastopi, ampak le drugi govorijo o njej. Vsebinsko je enaka kot Sof. - Antigona hoče pokopati brata Polineika, ceprav oblast, Kreon, to prepoveduje. Drugace je oblikoval nekatere like drame (Izmena, ki spreminja svojo naklonjenost napram Antigoni).

Kreon je pri S. nekoliko mehkejsi (uradnik, ki skrbi za red in mir). Najbilj sta v drami spremenjena lika Haimona, ki je Kreonov sin, in vidca Teiresiasa, ki je pri S. dvorni filozof. Pomembna oseba je SChepaSCH, ki na koncu prevzame Antigonino poslanstvo.

Antigona isce Polineika oziroma isce smisel zivljenja, ki je nad tistim vsakdanjim. S tem se vsemu upre in zaradi tega je tudi ne marajo, jo proglasijo za noro, vendar ona vztraja in na koncu najde smisel, vendar to placa z zivljenjem.

Razmerje med Atigono in Kreonom bi lahko postavili kot razmerje med posameznikom in oblastjo. Razumljivo je, da posameznik s svojo drugacnostjo propade, ceprav je njegova zelja najcistejsa

▫Druga dela: Krst pri Savici, Zlati ceveljcki,...

DRAGO JANCAR

▫Z dramatiko se je zacel ukvarjati v 80-ih letih.

▫Teme pri njem so temeljna cloveska vprasanja, zlasti spopad med vladajocim in posameznikom, ki je trmast in hoce uveljaviti svojo misel in noce pristati na totalizacijo in omejitve. Take problematike se loti skoraj v vseh svojih dramah.

▫Dela so: Veliki briljantni valcek (3.Berilo,135), Desident ArnoSCH, Dedalus,...

RUDI SELIGO

▫Na zacetku je pisal kratka prozna dela v katerih je natancno opisoval, a ni bilo psihologije (Triptih Agate Schwarzkobler). Kasneje njegovo delo obsega v glavnem dramatiko, bolj malo pa pripovedno prozo.

▫TRIPTIH AGATE SCHWARZKOBLER (4.Berilo,96):

Ta pripoved predstavlja enega vrhov Seligove pripovedne proze. Sestavljena je iz treh poglavsij, katera prikazujejo polozaje v katerih se znajde junakinja: v pisarni, v kinu z neznancem in ljubezensko prigodo, obup in vrnitev v vsakdanjost. Te polozaje opisuje v doslednem reisticnem slogu, obenem pa tako, da zraste celota v prikaz zivljenjskega smisla in nesmisla v sodobni druzbi. Agata v drugem delu pobegne iz kina, ker ji ni do grobe telesnosti

partnerja (custveno ni pripravljena na njegov izziv). Po doizivetju z neznancem, ki ga sreca pred kinom, ima drugi dan moralnega macka. V romanu najdemo primerjavo s Tavcarjevo Agato iz Visoske kronike.